

T.C.
SARAYBOSNA BÜYÜKELÇ L
T CARET MÜ AV RL

BOSNA HERSEK ÜLKE RAPORU

HAZ RAN 2020

Ç NDEK LER

KISALTMALAR	4
1. G R	
1.1 Ülke Kimli i	5
1.2 Temel Ekonomik Göstergeler	6
1.3 Bosna Hersek Tarihine K,sa Bir Bak,	7
1.4 Siyasi ve dâri Yap,	9
1.5 Ekonomik Yap, ve Geli meler	11
2. SEKTÖREL BAKI	
2.1 Tar,m ve Hayvanc,l,k	15
2.2 A aç ve Orman Ürünleri	17
2.3 Sanayi Üretimi	17
2.3.1 Metal ve Metal leme	18
2.3.2 Otomotiv ve Otomotiv Yan Sanayii	19
2.3.3 Tekstil	20
2.3.4 çecek	20
2.4 Do al Kaynaklar ve Madencilik	21
2.5 Enerji	23
2.6 Ula t,rma, Haberle me/Telekomünikasyon	
2.6.1 Ula t,rma	25
2.6.2 Haberle me/Telekomünikasyon	28
2.7 n aat ve Müteahhitlik	29
2.8 Turizm	32
2.9 Hizmetler	
2.9.1 Bas,n-Yay,n	33
2.9.2 Bankac,l,k	33
2.9.3 Perakendecilik	34
2.9.4 Sa l,k Hizmetleri	35
3. YABANCI YATIRIMLAR	36
4. SERBEST BÖLGELER	40
5. VERG , TE V K VE DI T CARET MEVZUATI	43
6. BOSNA HERSEKØN DI T CARET	46
7. BOSNA HERSEK-TÜRK YE L K LER	
7.1 kili Ticaret	53
7.2 Yat,r,mlar	58
7.3 kili Anla malar ve Protokoller	59
8. F RMALAR Ç N YARARLI B LG LER	
8.1 Y,l çinde Düzenlenen Ba l,ca Fuarlar	60
8.2 Kurum ve Kurulu lar,n rtibat Bilgileri	61
8.3 BiH Ortam, Hakk,nda K,sa Bilgiler	62
9. KAYNAKÇA	64

**T.C.
SARAYBOSNA BÜYÜKELÇ L
T CARET MÜ AV RL**

Bu raporda yer alan bilgiler kaynak gösterilmeden kısmi ya da bütün olarak kopyalanamaz ve kullanılamaz.

KISALTMALAR

AB (Avrupa Birli i)

BiH (Bosna Hersek)

CEFTA (Orta Avrupa Serbest Ticaret Anla mas,)

DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü)

EBRD (Avrupa mar ve Kalk,nma Bankas,)

EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birli i)

FBiH (Bosna Hersek Federasyonu)

FDI (Do rudan Yabanc, Yat,r,mlar)

GSY H (Gayri Safi Yurt ç i Has,la)

IFC (Uluslararası, Finans Kurumu)

IMF (Uluslararası, Para Fonu)

RS (Republika Srpska)

STA (Serbest Ticaret Anla mas,)

STK (Sivil Toplum Kurulu u)

1.1 ÜLKE K ML	
Resmi Ad,	Bosna Hersek
Kurulu	1 Mart 1992
Ba kent	Saraybosna
Resmi Dili	Bo nakça, H,rvatça, S,rpça (Bo nakça ve H,rvatça'da Latin, S,rpça'da Kiril alfabesi kullanılmakta olup, hemen hemen aynı dillerdir.)
Nüfus	3.503.898 (Haziran 2017 tahmini nüfus)
Din	slam, Hristiyanlık (Katolik ve Ortodoks), Yahudilik Bo nak (Müslüman) %50, S,rp (Ortodoks) %31, H,rvat (Katolik) %15, Diğerleri %3
Para Birimi	Konvertible Mark (KM) Avro/KM=1,95583 (sabit kur). Diğer para birimlerindeki kurlar de i kendir.
Yüzölçümü	51.209 km² Bosna Hersek Federasyonu 26.345 km ² (%51,46) Republika Srpska 24.840 km ² (%48,52) Br ko Bölgesi 12 km ² (%0,02)
Kom ular,	H,rvatistan (Kuzey, Güney ve Batı), Karada (Güneyde), S,rbistan (Do udu)
Ba lca ehirleri	Saraybosna, Banja Luka, Zenica, Tuzla, Mostar, Prijedor
Havalimanlar,	Saraybosna, Banja Luka, Tuzla, Mostar
Nehirler	Drina (ülkenin en uzun nehri), Neretva, Sava, Bosna, Vrbas, Una, Sana
Limanlar	Ülkenin güneybatısında 20 km'dik bir sahil eridi vardır, ancak bu bölgede ticari liman yoktur. Denize çıkış olarak H,rvatistan'daki Plo e Liman , üzerinden gerçekleşmektedir.
klim	Karasal iklim, Akdeniz iklimi (Sadece ülkenin güneybatı kesimindeki Neretva vadisinde Akdeniz iklimi görülür. Bu bölgelerde meyve bahçeleri, baharlar ve sebzeçilik yapılan alanlar bulunmaktadır.) En sıcak ay: Temmuz (18-23 °C), en so uk ay: Aralık (0-2 °C). En yağışlı ay: Haziran (ortalama yağış, 110-115 mm), en kurak ay Aralık (ortalama yağış, 20-70 mm).
Mesai Günleri / Saatleri	Pazartesi-Cuma / 08:00-16:00 veya 09:00-17:00 - Haftalık çalışma süresi: 40 saat
Ortalama Ömür	Kadın (79,7 yıl), Erkek (74,7 yıl)
Okuryazarlık Oran, (%)	97,2
Resmi Tatiller	1-2 Ocak: Yeni yıl, 1 Mart: Bağımsızlık Günü, 1-2 Mayıs: Çi Bayramı, 25 Kasım: Devlet Günü, Dini Bayramlar, İlk Günleri, Haftasonlar,
Saat Dilimi	GMT +1 (Türkiye ile saat farkı, yazın -1, kışın -2)
Uluslararası Telefon Kodu	387
Yol Ağı, Uzunluğu	Karayolu (24.780 km), Demiryolu (1.030 km)
Ölçüm Sistemi	Metrik Sistem
Mali Yılı,	Takvim Yılı,

1.2 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	2000	2016	2017	2018	2019	
Nominal GSY H (milyon ₺)	5500	15289	16042	17081	17900*	
Reel GSY H Art, Oran, (%)	5,5	3,1	3,2	3,6	2,6*	
Ki i Ba ,na Dü en Gelir (₺)	1660	4355	4578	4891	-	
KM/ABD Dolar, Paritesi	2,12	1,77	1,74	1,72	1,76	
Enflasyon Oran, (%)	4,8	-1,1	1,2	1,4	0,6	
sizlik Oran, (%)	39,7	25,4	20,5	18,4	15,7	
Ortalama Net Ücretler (₺)	190	428	435	449	471	
Sanayi Üretimi Büyüme Oran, (%)	8,8	4,3	3,1	1,6	-5,5	
Döviz Rezervi (milyon ₺)	522	4873	5398	5942	6440	
Net Do rudan Yabancı Sermaye (FDI) Giri i (milyon ₺)	-	316	399	401	459	
FDI/GSY H Oran, (%)	-	2,0	2,5	2,3	2,6*	
Cari lemler Dengesi (milyon ₺)	-955	-720,3	-696,8	-633,34	-	
Cari Açık/GSY H (%)	17,4	4,7	4,3	3,7	-	
Toplam Gücü	1,008 milyon (2018 y,l,nda)					
Dünya Bankası, Yapma Kolaylı, S,ralaması,	90 (190 ülke aras,nda) (2019 y,l,nda)					
Kamu D, Borç (milyon ₺)	3786	4535	4165	4182	-	
DI T CARET	hracat (milyon ₺)	4439	4814	5652	6085	5876
	thalat (milyon ₺)	8282	8251	9272	9853	9969
	Hacim (milyon ₺)	12722	13067	14924	15938	15845
	Denge (milyon ₺)	-3843	-3437	-3620	-3768	-4093
	hracat/ thalat (%)	53,60	58,3	61,0	61,8	58,9
thalat,nda Ba lıca Ürünler	Makine ve Ula ,m Araçlar,, Kimyasallar, Gıda ve Canlı Hayvan, Mineral Yakıtlar ve Ya lar					
thalat,nda Ba lıca Ülkeler	Almanya (%12,0), talya (%12,0), S,rbistan (%11,0), Hırvatistan (%10,4), Türkiye (%4,9 payla 6. s,rada)					
Do al Kaynaklar	Çelik, Kömür, Demir Cevheri, Kur un, Manganez, Boksit					
Ba lıca Sanayi Dallar,	Makine ve Ula ,m Araçlar,, Tekstil, A aç leme, Petrol Rafinesi, Metal leme, Kimyasallar					
Ba lıca Tarımsal Üretim	Tahıl, M,s,r, Meyve-Sebze (patates, fasulye, lahana, so an, ye ilbiber, domates, mantar, erik, elma, armut, vi ne, kiraz, eftali, vs.), Canlı Hayvan					

* Bosna Hersek Merkez Bankası/Bosna Hersek İstatistik Kurumu 2019 y,l, tahmini verileri

1.3 BOSNA HERSEK TAR H NE KISA B R BAKI

1463	Fatih Sultan Mehmet taraf,ndan fethedildi ve Rumeli Eyaletine ba l, bir sancak statüsüyle Osmanl, mparatorlu u na kat,ld,.
1878	Osmanl,-Rus sava , sonras, yap,lan Berlin Anla mas, ile Avusturya-Macaristan mparatorlu u yönetimine b,rak,ld,.
1908	Avusturya-Macaristan mparatorlu u taraf,ndan ilhak edildi.
1914	Avusturya-Macaristan mparatorlu u veliaht prensi Franz Ferdinand ve e inin Saraybosna da Bosnal, S,rp bir ö renci olan Gavriilo Princip taraf,ndan öldürülmesi ile I. Dünya Sava , ba lad,.
1918	I. Dünya Sava , sonras,nda Avusturya-Macaristan mparatorlu u nun da ,lmas,n, müteakiben kurulan S,rp-H,rvat-Sloven Krall, ,n bir parças, oldu.
1921	Kral Alexander'ın iktidar, ile ülkenin ad, Yugoslavya (Güney Slavlar) Krall, , olarak de i ti.
1941	Almanya taraf,ndan ilan edilen Ba ,ms,z H,rvatistan Devleti'nin (NDH) yönetimi alt,na girdi.
1945	Josip Broz Tito öncülü ündeki mücadele neticesinde ba ,ms,zl, ,na kavu tu.
1948	Tito ve Stalin aras,ndaki anla mazl,k neticesinde Yugoslavya Kominform'dan ihraç edildi.
1945-1991	Bosna Hersek Sosyalist Cumhuriyeti ad,yla Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bir parças, oldu.
1980	Tito hayat,n, kaybetti.
1991	Slovenya ve H,rvatistan Yugoslavya'dan ayr,ld,.
1 Mart 1992	Referandum akabinde ba ,ms,zl, ,n, ilan etti.
1992-1995	Bosna Sava ,
1994	H,rvatlar ve Bo naklar aralar,ndaki çat, malar, sona erdiren anla may, imzalad,. NATO Bosnal, S,rplara geri çekilmeleri için ültimatom verdi.
1995	NATO'nun askeri müdahalesi gerçekte ti ve S,rp birlikleri teslim oldu.
14 Aral,k 1995	Paris'te imzalanan öDayton Bar, Anla mas,ö ile Bosna Sava , sona erdi. Bu anla ma ile "Bosna Hersek Federasyonu", "Republika Srpska" ve "Br ko" bölgelerinden olu an Bosna Hersek Devleti kuruldu.
1996	Dayton Bar, Anla mas,n,n sivil yönlerini uygulamakla yükümlü Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) hayata geçti.
2003	Bosna Hersek ile Türkiye aras,nda imzalanan Serbest Ticaret Anla mas, yürürlü e girdi.
2004	NATO, bar, koruma görevlerini Avrupa Birli i'ne (EUFOR) devretti.
2008	Bosna Hersek ile Avrupa Birli i aras,nda stikrar ve Ortakl,k Anla mas, parafland,.
2015	Bosna Hersek ile Avrupa Birli i aras,nda stikrar ve Ortakl,k Anla mas, 1 Haziran 2015'de yürürlü e girdi.
2016	15 ubat 2016'da Bosna Hersek Avrupa Birli i'ne resmen adayl,k müracaat,nda bulundu.
Günümüz	Bo nak (efik CAFEROV Ç), H,rvat (Jelyko KOM Ç) ve S,rp (Milorad DOD K) olmak üzere 3 üyenin bulundu u Cumhurbaşkanl, , Konseyi taraf,ndan yönetilmektedir.

1.4

S YAS VE DAR YAPI (I)

Bosna Hersek'te 2 entiteli bir yapı, mevcut olup, ayrıca özel statüye sahip Br ko bölgesi bulunmaktadır. Ülkedeki mevcut yapı, u ekildedir:

BOSNA HERSEK (BiH)	- BOSNA HERSEK FEDERASYONU (FBiH)
	- REPUBLIKA SRPSKA (RS)
	- BR KO BÖLGES
YASAMA	BiH Parlamentosu, Temsilciler Meclisi ve Halk Meclisi olmak üzere 2 meclisten oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi üyelerinin 2/3'ü FBiH, 1/3'ü RS'den seçilmektedir. Halk Meclisi ise FBiH ve RS'den 5'er üyeden oluşur. BiH Parlamentosunun yanı sıra FBiH ve RS'nin kendi parlamentoları bulunmaktadır. Ayrıca, 10 Kantondan oluşan FBiH'de her kantonun kendi meclisi vardır.
SEÇİM TARİHLERİ	Son Genel Seçim: 7 Ekim 2018, Son Yerel Seçim: 2 Ekim 2016
YÜRÜTME	Çok katmanlı bir yapıda olan Yürütme, u organlardan oluşmaktadır: - BiH (devlet) düzeyinde Boşnak, Hırvat ve Sırp üyesi olan 3'ü Cumhurbaşkanı, Konseyi (Konsey üyeleri 8'er aylık dönemler itibarıyla Konsey Başkanı, Sırp ile Bakan ve 9 Bakan dan oluşan hükümet (Bakanlar Konseyi), - FBiH (entite) düzeyinde Boşnak, Hırvat ve Sırp üyeden oluşan Cumhurbaşkanı, ile Bakan ve 16 Bakan dan oluşan hükümet (ayrıca FBiH'deki 10 kantonun da kendi hükümetleri vardır), - RS (entite) düzeyinde Cumhurbaşkanı, ve 2 Cumhurbaşkanı, Yardımcısı, Bakan ve 2 Bakan Yardımcısı, ile 16 Bakan dan oluşan hükümet. - Br ko Bölgesi , merkezi hükümetin yetkisi altında özel bir yönetime sahip olup kendi hükümetine sahiptir.
YARGI	Başvuru mahkemeleri; Kantondaki, FBiH, RS ve BiH düzeyinde bulunmaktadır.
SİYASAL PARTİLER	Demokratik Eylem Partisi (SDA), Demokratik Cephe Partisi (DF), Daha İyi Bir Gelecek için İttifak (SBB BiH), BiH Sosyal Demokratik Parti (SDP BiH), Halk ve Adalet Partisi (NiP), Bosna Hersek Vatansaver Partisi (BPS), Bizim Parti (Nasa Stranka), Başvuru Blok (Nezavisni Blok), BiH için Parti (S BiH), BiH Hırvat Demokratik Birlik Partisi (HDZ BiH), Hırvat Demokratik Birliği 1990 (HDZ 1990), Başvuru Sosyal Demokratlar Birliği (SNSD), Sırp Demokratik Partisi (SDS), Çalınarak Halk Partisi (NSRzB), BiH Hırvat Haklar Partisi (HSP BiH), Demokratik Halk İttifakı (DNS), RS Sosyalist Partisi (SPRS)
FBiH'DEKİ 10 KANTON	Una Sana, Posavina, Tuzla, Zenica-Doboj, Bosna-Podrinje, Merkez Bosna, Hersek-Neretva, Batı Hersek, Saraybosna, Livno

S YAS VE DAR YAPI (II)

<p>DEVLET VE ENT TE DÜZEY NDE YÖNET M YETK LER N N KULLANIMI</p>	<p>Merkezi hükümet (devlet düzeyindeki BiH hükümeti) 1995 Dayton Bar, Anla mas, çerçevesinde s,n,rl, sorumluluklara sahiptir. Bunlar, Anayasa Mahkemesi, Yer De i tirmi Ki iler Komisyonu, nsan Haklar, Komisyonu, Merkez Bankas,, ula t,rma ve haberle me faaliyetleri ile telekomünikasyon hizmetlerini yönetmek ve i letmek amac,yla kamu i letmeleri, Milli An,tlar, Koruma Komisyonu ve Tahkim Sistemi kurulmas,d,r. D, ticaret anla malar, da BiH hükümeti taraf,ndan müzakere edilmektedir. Dayton Anla mas,n, takip eden y,llarda, devlet düzeyinde adalet, güvenlik ve savunma bakanl,klar, ihdas edilmi ve BiH Devlet Ba kanl, , 2003 y,l,nda silahl, kuvvetlerin komutas,n, devralm, t,r. 2006 y,l,nda katma de er vergisinin hayata geçirilmesini müteakiben BiH genelini kapsayacak ekilde birle ik Dolayl, Vergilendirme dairesi kurulmu tur.</p> <p>Bosna Hersekteki çok katmanl, idari yap,da, daha önce entite hükümetlerinin düzenleme yetkisinde olan birçok konu, devlet düzeyinde olu turulan Bakanl,klara ve/veya devlet düzeyinde düzenleme yapmaya yetkili kurulu lara devredilerek kamu yönetiminde etkinlik sa lanmaya çal, lmaktad,r. Ayr,ca, yönetimin sadele tirilmesi ve etkinle tirilmesine yönelik anayasa de i ikli i çal, malar, ülkenin gündeminde yer almaktad,r.</p>	
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">ULUSLARARASI L K LER</p>	<p>DAYTON ANLA MASI VE YÜKSEK TEMS LC L K OF S (OHR)</p>	<p>Dayton Anla mas,n,n uygulanmas,n,n izlenmesi ve uluslararası, kurulu lar,n faaliyetlerinin koordinasyonu amac,yla kurulmu olan Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR), Aral,k 1997'den bu yana anla mazl,klar,n çözümü ve zorluk ç,karan yetkililerin bertaraf edilmesi konular,nda kararlar alabilmi tir.</p>
	<p>AVRUPA B RL</p>	<p>Avrupa Birli i ile 2008 y,l,nda stikrar ve birli i Anla mas, ile Ticaret ve Ticaret ile İlgili Konularda Geçici Anla ma imzalanm, t,r. Söz konusu Geçici Anla ma kapsam,nda, AB ile Bosna Hersek aras,nda tercihli ihracat rejimi 1 Temmuz 2008 itibar,yla yürürlü e girmi tir. Di er taraftan, stikrar ve birli i Anla mas, ise 1 Haziran 2015 itibariyle yürürlü e girmi bulunmaktad,r.</p> <p>Bosna Hersek 15 ubat 2016 tarihinde AB'ye üyelik için ba vurmu tur. Bununla birlikte Bosna Hersekli siyasetçiler aras,nda fikir birli i eksikli inin, ülkenin AB'ye entegrasyonunu geciktirmekte oldu u görülmektedir. 20 Eylül 2016 tarihinde AB Bosna Hersek'in üyelik ba vurusunu kabul etmi olup, 9 Aral,k 2016 tarihinde Bosna Hersek'e adayl,k süreci de erlendirmesine yönelik soru kitapç, ,n, (questionnaire) iletmi ; Bosna Hersek ise 28 ubat 2018 tarihinde AB'ye cevaplanm, soru formunu teslim etmi tir. Son olarak Haziran 2018'de AB'den al,nan ilave sorular,n cevaplar, da 5 Mart 2019'da teslim edilmi tir.</p>
	<p>NATO</p>	<p>NATO, 2010 y,l,nda Bosna Hersek'e askeri varl,klar,n tahsisine ili kin anla maya ba l, olarak öÜyelik Eylem Plan,ö sunmu tur. An,lan eylem plan, kapsam,ndaki ko ullar,n yerine getirilmesi hususunda Mart 2012'deki NATO zirvesinde anla maya var,lm, t,r. Ekim 2018 seçimleri sonras,nda Cumhurba kanl, , Konseyi 2019 y,l, sonunda NATO'ya gönderilmek üzere Bosna Hersek Reform Program,ın, kabul etmi tir.</p>
	<p>ÜYE/GÖZLEMC OLUNAN ULUSLARARASI KURULU LAR</p>	<p>Birle mi Milletler (UN) - 1992 y,l,ndan beri Üye Avrupa Güvenlik ve birli i Te kilat, (OSCE) - 1992 y,l,ndan beri Üye Uluslararası, Para Fonu (IMF) - 1995 y,l,ndan beri Üye Avrupa mar ve Kalk,nma Bankas, (EBRD) - 1996 y,l,ndan beri Üye Bölgesel birli i Konseyi (RCC) - 1999 y,l,ndan beri Üye Avrupa Konseyi (CE) - 2002 y,l,ndan beri Üye slam Konferans, Örgütü (OIC) - 1994 y,l,ndan beri Gözlemci Dünya Ticaret Örgütü (WTO) - 1999 y,l,ndan beri Gözlemci</p>

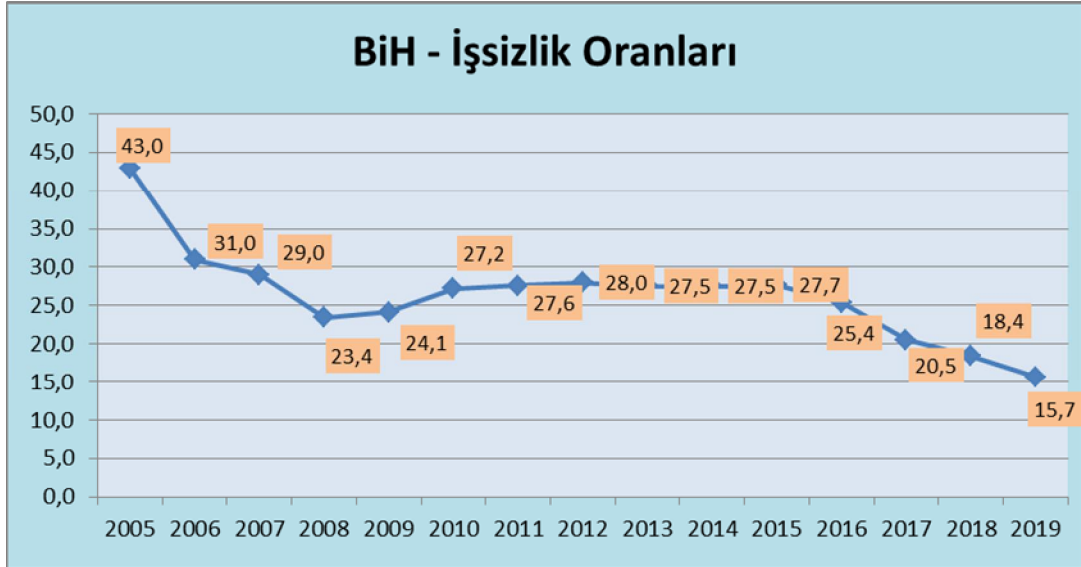
1.5 EKONOMİK YAPI VE GELİMLER

- ✓ Bosna-Hersek, 1992-1995 yıllarındaki savaştan önce sanayi altyapısı, kuvvetli bir ülkedir. Ülkede önemli sanayi kolları, (demir çelik, savunma sanayii, çimento, soda, kağıt, alüminyum, uçak yedek parçaları, rafineri, ağaç ve orman ürünleri, kimya ve metalurji) mevcuttu ve toplam istihdam ve üretimin yaklaşık %50'si bu sanayilerce karşılanmaktaydı. Savaştan önceki dönemde Bosna Hersek'teki üretim faaliyetleri temelde Yugoslavya'nın iç pazarının ihtiyaçları için karşılanmasından ibaretti.
- ✓ Savaş, Bosna Hersek'teki sanayi yapılandırılmasına büyük hasar vermiştir. Pazar kaybından dolayı, savaşa sanayi tesislerinin zarar görmesi ve bu tesislerdeki makine ve teçhizatların çalınması, vb. nedenlerle ülkenin sanayiye dayalı ekonomik yapısının bozulmuştur.
- ✓ Savaş sonrasında dönemde söz konusu sanayi kapasitesinin bir kısmı, devlet tarafından yeniden işletmeye açılmış, bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmı ise kapatılmıştır. Savaştan önce kamu olarak devlet mülkiyetinde olan veya devlet tarafından yönlendirilen üretim altyapısının özelleştirme veya iflaslar yoluyla özel mülkiyete geçmesi süreci çerçevesinde önemli sayıda işletme satılmıştır. Ancak, halen satışta, yürütülen veya özelleştirme çalışmaları devam eden az sayıda işletme bulunmaktadır.
- ✓ Özellikle savaş sırasında olmak üzere 1990'lı yıllarda ülkenin hiperenflasyon ile karşılaşması, kalmaması, nedeniyle, parasal istikrar ülkenin ekonomi politikasındaki en önemli hedefler arasında yer almıştır.
- ✓ 2000'li yıllardan beri yüksek düzeylerde seyretmeyen ve 2009 yılında negatife dönen enflasyon, 2010 yılından itibaren çok yüksek oranlarda olmasa da yeniden artmaya başlamıştır. Uluslararası pazarda fiyatlarındaki artış, enflasyondaki artışın başlıca sebebi olarak gösterilmektedir. 2011 yılından itibaren azalma eğilimi gösteren ve 2015 yılında -1,0, 2016 yılında -1,1 olarak gerçekleşen enflasyon, 2017 yılında 1,3 ve 2018 yılında 1,4 ile yeniden artmaya başlamıştır; 2019 yılında ise 0,6 olarak gerçekleşmiştir.
- ✓ Ekonomik istikrar politikaları, kapsamında, Temmuz 1998'de Konvertible Mark (KM) yürürlüğe girmiştir. Bu yeni para birimi, Dayton Barış Anlaşması gereğince ÖP Kurulunun/Currency Board'un kuralları altında yönetilmeye başlanmıştır. Söz konusu kurullar ve ilgili Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir.
- ✓ Ticaret politikaları, uluslararası sistemle bütünleşmeye çalışmaları kapsamında, 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütünde (DTÖ) gözlemci statüsü elde edilmiştir. DTÖ ile ilgili kriterler kapsamında, ülkenin tarifesi yapılarak, DTÖ kurallarıyla uyumlu hale getirilmeye çalışılmakta olup, ülkenin DTÖ'ye üyelik çalışmaları nihai aşamada bulunmaktadır.

- ✓ Bosna Hersek'in tarife yap,s, oldukça libere bir görünüm sergilemekte olup, ortalama gümrük vergisi oran, %7,6 civar,ndadır. Ayr,ca, Bosna Hersek'in k,sa bir zaman öncesine kadar 8 ülke ile (H,rvatistan, Makedonya, S,rbistan, Karada , Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Moldova ve Arnavutluk) var olan Serbest Ticaret Anla mas, (STA) Bosna Hersek'in 2007 y,l,nda CEFTA'ya kat,lmas, (BiH-Türkiye STA hariç) ile yürürlükten kalkm, t,r. 1 Temmuz 2013 tarihi itibariyle Avrupa Birli i (AB) üyesi olan H,rvatistan da bu tarihten itibaren CEFTA kapsam,nda yer almamaktadır. Ayr,ca, Bosna Hersek ile Avrupa Serbest Ticaret Birli i (EFTA ó üyeleri sviçre, zlanda, Lihten tayn, Norveç) aras,nda 24 Haziran 2013 tarihinde imzalanan STA, 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlü e girmi tir.
- ✓ Ülkenin önemli gelir kaynaklar, ve döviz kazand,r,c, kalemleri aras,nda, ihracat ve yurtd, ,nda çal, an vatanda lar taraf,ndan gönderilen gelirler say,labilir. Yurtd, ,nda çal, an vatanda lar,n gönderdi i gelirler GSY H'ünün önemli bir k,sm,n, olu turmakta olup 2013 y,l,nda 1,10 milyar Avro, 2014 y,l,nda 1,17 milyar Avro, 2015 y,l,nda 1,23 milyar Avro, 2016 y,l,nda 1,24 milyar Avro ve 2017 y,l,nda 1,33 milyar Avro düzeyinde gerçekleşti tir. 2018 y,l,nda bu rakam,n 1,38 milyar Avro'ya ula t, ,, 2019 y,l,nda ise söz konusu katk,n,n 1,51 milyar Avro düzeyinde gerçekleşti i açıklanm, t,r.
- ✓ K,sa ve orta vadede d, yard,mlar,n azalmas, ve Bosna Hersek'te bar, ,n ve düzenin tesis edilmesi için uluslararası, kurulu lardan ve di er ülkelerden gelen temsilci say,s,n,n zamanla dü mesi nedeniyle gelir kaynaklar,n,n azalmakta oldu u ve bunun da ülke ekonomisi aç,s,ndan olumsuzluk olu turdu u dü ünülmektedir.
- ✓ Yava büyümenin ve Avrupa piyasalar,nda dalgalanmalar,n hakim oldu u kriz dönemlerinin üstesinden gelebilmek amac,yla, ihracat odakl, bir büyüme modeli planlanmaktadır. Bu stratejinin ba ar,l, olabilmesi için, Bosna Hersek'in fiziksel altyap,s,n,, i ortam,n, ve insan kaynaklar,n, daha iyi hale getirerek daha rekabetçi bir duruma gelmesi önem ta ,maktadır.
- ✓ Ülkede yat,r,mlar genel olarak dü ük düzeylerde seyretmi olup, gerçekleştilen yat,r,mlar ise büyük ölçüde yabanc, sermaye taraf,ndan finanse edilmi tir. Ülkeye yap,lan d, yard,mlardaki azalma nedeniyle üretimin ve özellikle ihracat,n art,r,labilmesi için do rudan yabanc, yat,r,ma ihtiyaç duyulmaktadır. Yak,n zamanlarda yabanc, sermayenin Bosna Hersek'e ilgisinde art, olmakla birlikte, sava ,n olumsuz etkilerinin hala devam etmesi ve eski Yugoslavya pazar,n,n önemli ölçüde kaybedilmi olmas, nedeniyle, bu ilginin üretime somut yat,r,mlarla dönü mesinde s,k,nt,lar ya anmaktadır. Ülkenin yeniden yap,land,r,lmas, kapsam,nda çe itli kredi programlar, uygulamaya konulsa da, söz konusu kredi programlar, genelde küçük ve orta ölçekli firmalar, hedeflememi tir. Di er taraftan, özellikle yabanc, bankalar,n ülkede faaliyet göstermeye ba lamas,yla birlikte, sermaye arz,nda nispeten bir art, olsa da, bürokrasi, karma ,k hukuki altyap,, yasal yapt,r,mlar,n zay,f olmas, vb. sebeplerle sermaye arz,ndaki bu art, ,s,nai üretiminde yeterince kar ,l, ,n,

bulamam, t.r. Öte yandan, Bosna Hersek'te bankalar tarafından sağlanan krediler çoğunlukla tüketime yönelik olup, üretimin fonlanması, finans kesiminin nispeten isteksiz davranması, üretimin arttırılması önündeki engellerden birisini oluşturmaktadır.

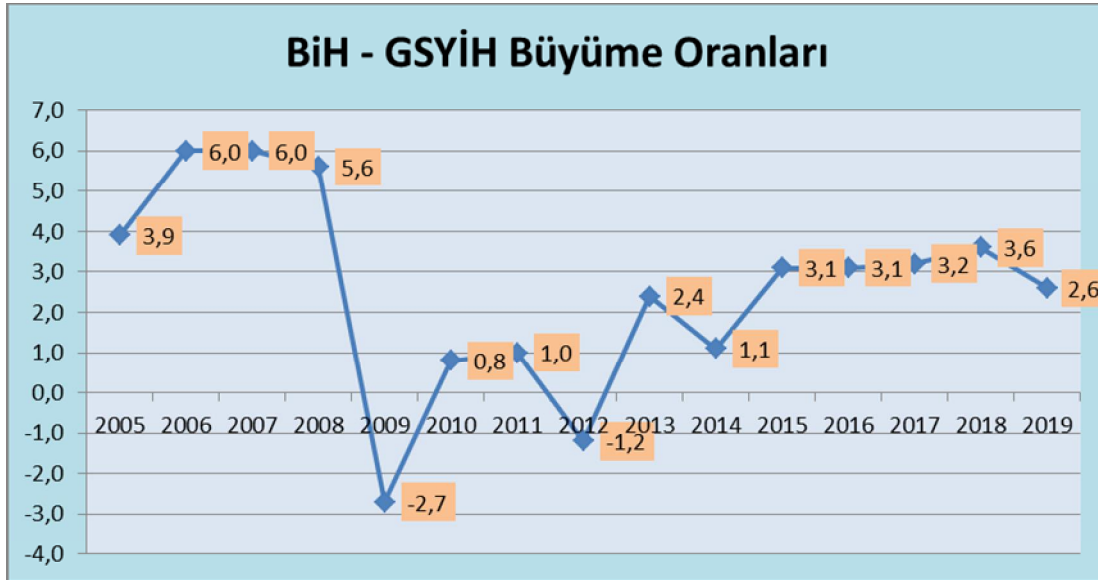
- ✓ Ülke ticaret ve kredi açığından Avrupa'ya oldukça bağımlı durumdadır. Harcaat, son yıllarda artmış, göstermesi (kimyasallar, açığı ve açığı ürünleri, tekstil ürünleri) ve ithalatın düşmesi sonucu ülkenin dış ticaret açığı azalmaktadır.
- ✓ Sektörlerin Bosna Hersek ekonomisindeki ağırlıkları, incelendiğinde, tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin ülke ekonomisindeki payları, 2018 yılı itibarıyla sırasıyla yaklaşık olarak %5,9, %24,5 ve %55 olarak gerçekleşmiştir.
- ✓ İç talebin zayıf olması, ekonomik durumun en önemli sebeplerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yüksek düzeyde seyreden işsizlik oranı, ve bütçe açığı, giderilebilmesine dönük önlemler hem harcamalar üzerinde baskı unsuru hem de ekonomik durgunluğun sebepleri arasında gösterilebilir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan stand-by anlaşması, kapsamında bütçe açığı daraltılmasıyla yönelik olarak IMF tarafından arttırılan kemer sıkma politikaları, daha kısa vadede ekonomik büyümenin önündeki kısıtlar olarak değerlendirilebilir.

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Ajansı,

- ✓ 1990'ların sonları ile 2000'li yılların başlarında ülkede yüksek kamu harcamaları, ve bütçe açıkları, yaşanmış, t.r. 1998-2000 yılları arasında GSY Hâlinin %66'sına varan yüksek kamu harcamaları, ve GSY Hâlinin yaklaşık %9'una ulaşan bütçe açıkları, azaltılmasıyla yönelik olarak 2000-2005 yılları arasında IMF ile imzalanan stand-by düzenlemeleri kapsamında istikrar programları uygulanarak mali yapı konsolide edilmiş ve bu çerçevede kamu harcamaları GSY Hâlinin yaklaşık %50'sinin altına gerilemiştir.

- ✓ Bosna Hersek'te ekonominin kayıtlı altına alınması, amacıyla 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla tek vergi sistemine geçilmesi, daha önce iki entitede (FBiH ve RS) farklı oranlarda uygulanan satış, iş ve hizmet vergileri kaldırılarak bunların yerine Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasına başlanması ve ülke genelinde uygulamaların yürütme üzere Dolaylı Vergilendirme Dairesi (TA) kurulmuştur. Bosna Hersek'te her ürün ve hizmet (sadece hizmetleri, sosyal sigorta hizmetleri, eğitim vb. sektörlerde istisnalar bulunmakla birlikte) için halihazırda uygulanmakta olan KDV oranı %17'dir.
- ✓ 2003-2008 döneminde ekonomik performansındaki iyileşme, büyüme ve milli gelir rakamlarına yansımakla beraber, cari açık, işsizlik ve düşük gelir düzeyi ülkenin önemli ekonomik sorunları olmaya devam etmiştir. Küresel mali ve ekonomik krizin etkisiyle ülke ekonomisi 2009 yılında daralmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında yaşanan düşük oranlı büyümeler (sırasıyla %0,8 ve %1) iç talep ve yatırımlara bağlı olarak gerçekleşmiştir. Ancak, AB'de ekonomik krizin derinleşmesi sonucu sanayi imalatının düşmesi, işsizlikteki artışın devam etmesi ve yurtdışında çalışan vatandaşların gönderdiği gelirlerin azalması vb. sebeplerle ekonomi 2012 yılında yeniden negatif büyümeyle (%-1,2) karşı karşıya kalmıştır. Sonrasında toparlanmaya başlayan ülke, 2013 yılında %2,4 ile yeniden büyüme yaşamıştır. GSYİH, 2014 yılında 1,1 oranında, 2015 ve 2016 yıllarında 3,1 oranında, 2017 yılında 3,2 ve 2018'de 3,6 oranında büyümüştür. Bosna Hersek Merkez Bankası, tahmini verilerine göre GSYİH 2019 yılında da %2,6 oranında büyüme kaydetmiştir.

Kaynak: Bosna Hersek Merkez Bankası.

- ✓ 2008 yılında yaşanan küresel mali krizin de etkisiyle ekonominin daralması, firmaların yeniden yapılandırılmaları, beklenen hızda gerçekleşmemesi ve yüksek vergilere bağlı olarak istihdamın kayıtlı dışı, ekonomiye kayması, nedeniyle, işsizlik rakamlarında uzun vadede önemli bir düşüş beklenmemektedir. Kayıtlı dışı istihdamın ise emeklilik

gibi konular nedeniyle orta ve uzun vadede önemli bir sosyal soruna neden olmas, beklenmektedir. Bu nedenle, Bosna Hersek ekonomisini de erlendirirken ökay,t d, ,ö ekonominin yüzdesinin oldukça yüksek oldu u gerçe ini de göz ard, etmemek gerekmektedir. Dünya Bankas, tahminlerine göre kay,t d, , ekonomi GSY Hənin yakla ,k %25əne tekabül etmektedir.

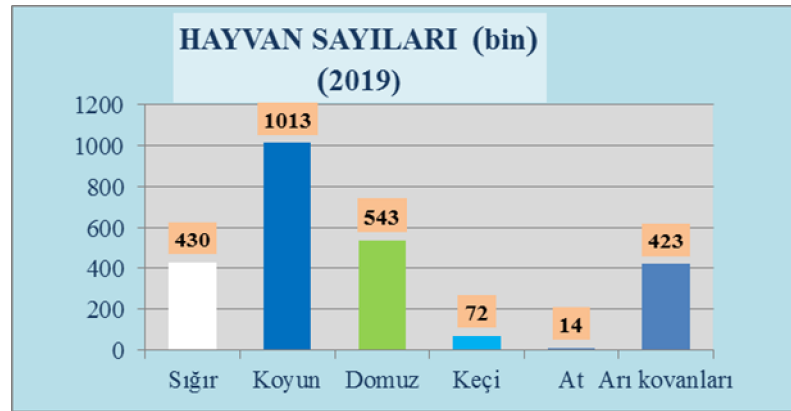
2. SEKTÖREL BAKI

Bu bölümde Bosna Hersek ekonomisindeki belli ba l, sektörlere ili kin k,sa bilgiler ve de erlendirmeler yer almaktadır.

2.1 TARIM VE HAYVANCILIK

- ✓ Ülkede tar,msal arazinin hem nitelik hem de nicelik aç,s,ndan oldukça s,n,rl, olmas,na kar ,n, temiz ve kolayca eri ilebilen zengin yeralt, ve yerüstü su kaynaklar, bulunmaktad,r. Ülke topraklar,n,n %50,3əi geni anlamda tar,msal arazi, %48,3əi ise ormanlarla kapl,d,r. RSəde bulunan Posavina bölgesi ba ta olmak üzere, tar,msal arazinin %62əsi ekilebilir durumdad,r (bunun %48əi FBiH, %52əsi RSədedir). Ekilebilir arazinin ,rmak yataklar,ndaki düzlüklerde bulunan k,sm, (toplam ekilebilir arazinin %20əsinden az) yo un tar,m yap,lmaya elveri lidir. FBiH k,sm,nda, ba ta Neretva nehri olmak üzere baz, nehirler üzerindeki küçük vadilerde ve Hersek bölgesinde tar,msal üretim yo unla m, t,r.
- ✓ Tar,msal arazinin yakla ,k %56ə, çay,r ve otlak, %40ə i lenebilir arazi ve %4əi ise meyve bahçeleri ve ba lardan olu maktad,r.
- ✓ Tar,m sektörünün ülke ekonomisindeki pay, 2018 y,l, verilerine göre yakla ,k %5,9ədur. RSədeki tar,msal üretimin, FBiHədeki tar,msal üretimin iki kat, oldu u tahmin edilmektedir.
- ✓ Ülkedeki tar,msal potansiyelin k,smen kullan,labildi i dü ünülmektedir. Tar,msal üretimin her kesiminde modernizasyon ihtiyac, (eski teknoloji ve araç gereçlerin yenilenmesi) ve tar,m sektörünün mevcut yap,s,n,n iyile tirilmesi konusunda yat,r,m yap,labilmesi için en önemli engellerden birisi sektörün finansal kaynak ihtiyac,d,r.
- ✓ Ba ta tah,l, et ve süt ürünleri, meyve sular, olmak üzere neredeyse tüm tar,m ürünlerini ithal eden ülke, tar,mda net ithalatç, konumundad,r.
- ✓ Tar,msal üretimin gerçekte ti i araziler ço unlukla özel araziler olup, küçük parçal, toprak sahipli i yayg,nd,r. Tar,msal üretimin önündeki önemli sorunlardan birisi de kadaströ ve resmi kay,t sisteminin kar, ,kl, , ve yeterli bir ekilde düzenlenmemi olmas,d,r.

- ✓ Ülkede üretilen balıca tarım ürünleri arasında tahıl, mısır, yem, yağlık tohum, bakliyat, kök ve yumru bitkiler ve sebzeler yer almaktadır. Meyve sebze üretimi mikro iklimler sayesinde çeşitlilik arz etmektedir.
- ✓ Savaştan önce önemli ölçüde gelişen hayvancılık sektörü savaş yıllarında gerilemiş ve dış yardımlarla yeniden toparlanmasında amaçlanmaktadır.
- ✓ Hayvancılığın toplam tarımsal üretimdeki payının %50 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir.
- ✓ Ülke topraklarının büyük bir kısmı (özellikle su kaynakları açısından zengin olan dağlık orta kesim) yem, otlatmalar ve iklimsel koşullar göz önüne alınarak büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, et-süt ve çiftlik üretimi açısından elverişlidir. Ancak, hayvancılığta da var olan potansiyelin yeterince kullanılmadığı düşünülmektedir.
- ✓ Ülkede savaş öncesi dönemde tamamıyla devlet kontrolünde yaklaşık 970 bin civarında olan büyükbaş hayvan sayısı, savaş nedeniyle 200 bin civarına düşmüş ve buna paralel olarak et ve süt üretiminde de çarpıcı düşüşler yaşanmıştır. Hayvancılığın yeniden yapılandırılmasıyla yönelik olarak savaş sonrasında dönemde aktarılan finansman ile özellikle 2003 yılından sonra keçi haricinde tüm hayvan cinslerinde sayıca artış kaydedilmiştir.
- ✓ Kümes hayvanlarının sayısı, 2018'de 21.114.000 iken 2019 yılında 22.423.000'e yükselmiştir.

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Ajansı,

- ✓ Savaştan önce gelişen gösteren balıkçılık sektörü, savaştan sonra da aynı seyrine devam etmiştir. Ülkede bulunan nehirler üzerinde balık yetiştiriciliği yaygın olarak yapılmaktadır.
- ✓ Kirlenmemiş akarsuların bolluğu hem aile ölçeğinde hem de endüstriyel balık üreticiliği açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Alabalık ve sazan yetiştiriciliği bir hayli gelişmiş durumdadır.

2.2 A AÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ

- ✓ Yaklaşık yarısından (%48,3) ormanlarla kaplı olan ülkede, geçmişte kullanılan kaynaklanan tahribat ve savaş döneminden kalma mayınlar yüzünden ormanlık arazinin bir kısmı kullanılmamaktadır.
- ✓ Bosna Hersek'teki orman arazilerinin %80,7'si devlet mülkiyetindedir.
- ✓ Sert ve yumuşak odun ağaçlarından zengin olan, rekabetçi ve kalifiye iş gücüne sahip Bosna Hersek'te ağaç ve orman ürünleri sektörü gerek yatırım gerekse ihracat odaklı üretim açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır.
- ✓ Ağaç ve orman ürünleri sanayii Bosna Hersek sanayi üretiminde önemli bir paya sahiptir ve ham keresteden mobilyaya kadar geniş bir ürün gamında üretim yapmaktadır.
- ✓ Ülkedeki ağaçların miktar, tür ve kalite bakımından zenginliği orman ürünleri sanayii açısından kayda değer bir kaynak sunmaktadır. Kayın, meşe, diğbudak, çam, köknar, ceviz, elma ve kiraz ağaçlarından ham, yarım ve tam işlenmiş ürün ihracatı yapılmaktadır.
- ✓ Ağaç ve orman ürünleri sektörü (mobilya dahil) ihracat odaklı bir sektör olup, sektörün ülkenin 2019 yılı ihracatındaki payı %17,3 olarak gerçekleşmiştir.
- ✓ Savaş öncesi dönemde ülke GSYH'sinin yaklaşık %10'una tekabül eden bir üretim gerçekleştirilen ağaç ve orman ürünleri sektörü günümüzde çokuluslu özelleştirilmiş işletmelerden oluşan bir yapıya sergilemektedir. Sektöre yönelik finansman eksikliği ile bu işletmelerdeki ortaklık yapısının ilişkin sağlığı, öngörülerin yapılamaması, bu sektördeki üretim kapasitesindeki düşüşün ve teknolojiye ayak uydurulamamasının önemli sebepleri arasında gösterilmektedir. Sektörde faaliyet gösteren işletmeler çokuluslukla birincil amaçla üretim yapmaktadır.
- ✓ Günümüzde olduğu gibi savaş öncesi dönemde de ihracata yönelik bir sektör olan ağaç ve orman ürünleri sektörünün gelişmesi açısından en önemli adımların mevcut teknolojinin yenilenmesi, makine ve teçhizatın modernizasyonu, üretimde katma değer arttırılması, ve destekleyici sanayilerle daha güçlü bağların kurulması olduğu düşünülmektedir.

2.3 SANAYİ ÜRETİMİ

- ✓ Savaş sırasında önemli derecede azalarak düşük seviyelere inen sanayi üretim, savaşın sona ermesi ile birlikte 1996-1999 yılları arasında güçlü bir büyüme performansı sergilemiştir. Gıda ve içecekler sektörü, ülkede toplam sanayi üretiminde önemli bir yer

tutmakta olup, bahse konu sektördeki büyümenin s,n,rl, kalmas,n,n en önemli nedenleri olarak, özellikle H,rvatistan ve CEFTA ülkesi S,rbistan'dan yap,lan ithalat ve AB'ye yeni üye olan ülkelerin AB mevzuat, çerçevesinde ticari engelleri Bosna Hersek gibi üçüncü ülkeler aleyhine yükseltmeleri gösterilmektedir.

- ✓ Bosna Hersek'te sava öncesi s,nai üretim yap,s, ile sava sonrası, üretim yap,s, farklı,k arz etmektedir. Sava tan önceki dönemde metal i leme, makine üretimi, kimyasallar, a aç i leme, g,da, tekstil ve deri sektörlerinde yo unla an ve katma de eri nispeten yüksek bir görünüm arz eden üretim yap,s,, yerini g,da i leme, metal d, , ürünler ve mineraller, a aç i leme ve temel metaller gibi daha dü ük katma de erli sektörlerle b,rakm, t,r.
- ✓ Bununla birlikte, metal i leme, demir çelik, otomotiv parçalar, vb. sektörlerde faaliyetler devam etmekte olup, bu sektörler ülkenin üretim ve ihracat,nda önemli bir yer tutmaktadır,r.
- ✓ Üretim hem FBiH'de hem de RS'de genel olarak büyük ehirlerde yo unla m, t,r (FBiH'de Saraybosna, Tuzla, Mostar ve Zenica; RS'de Banja Luka, Modrica ve Bijeljina).

2.3.1 METAL VE METAL LEME

- ✓ Metal ve metal i leme sektörü, kapasite kullan,m, ve istihdam aç,s,ndan sava öncesi dönemdeki seviyesinden uzak olmas,na kar ,n (1992 y,l,nda 200.000, günümüzde 30.000 civar,nda istihdam) ülke ekonomisi aç,s,ndan önemini hala muhafaza etmektedir.
- ✓ Metal i leme sanayii, ba ta demir ve demir d, , metaller (demir, çelik, alüminyum, kur un, çinko, bak,r) olmak üzere oldukça geni bir faaliyet alan,n, kapsamaktadır,r.
- ✓ Ülkedeki maden rezervlerinin (özellikle demir cevheri, boksit, kur un, çinko, bak,r) katk,s, ve eski Yugoslavya döneminde ülkenin savunma sanayii merkezi olmas,n,n da etkisiyle metal i leme sektörü ülkenin geleneksel olarak en güçlü sektörü olarak kabul edilmektedir.
- ✓ Sektör Bosna Hersek sanayii ve ihracat,nda önemli bir kalem te kil etmektedir. Özellikle alüminyum, demir-çelik ve otomotiv parçalar, ihracat, olmak üzere metal sektörü ülke ihracat,n,n önde gelen sektörleri aras,nda yer almakta olup, Bosna Hersek metal sektöründe ticaret fazlas, vermektedir. Metal ve metal i leme sektörü ihracat, toplam ihracat,n yakla ,k %30'unu kapsamaktadır,r.
- ✓ Metal sektöründe üretilen ürünler a ,rl,kl, olarak Avrupa ve çevre (özellikle CEFTA ülkeleri) pazarlardaki otomotiv, makine ve metal ürünleri üreticilerine gönderilmesinin yan, s,ra iç piyasada da kullan,lmaktadır,r.

- ✓ Metal sanayii konjonktürel olarak uluslararası piyasalardaki metal fiyatlarındaki de ikenli e oldukça duyarlı, bir seyir izlemekte ve iç piyasa da bu dalgalanmalardan etkilenmektedir.
- ✓ Ülkede metal sanayiinde faaliyet gösteren şirketlerin %80'i küçük ölçekli, %15'i orta ölçekli ve %5'i ise büyük ölçekli işletmelerdir. Dolayısıyla, sektörün mevcut yapı, küçük işletmelerden oluşmakta olup, söz konusu küçük işletmelerin entegre hale getirilmesiyle elde edilecek ölçek ekonomisi vasıtasıyla sektörün gelişiminin hızlanabileceği düşünülmektedir.
- ✓ Ülkenin metal işleme sektöründeki birikimi de göz önüne alındığında, sektöre giriş yapmak isteyen yatırımcılar, nihayetinde ortaklık kurma veya özelleştirmeler vasıtasıyla sektörde yatırım yapabilecekleri düşünülmektedir.
- ✓ Hemen her sektörde olduğu gibi metal sektöründe de yabancı sermayenin ülkeye gelmesi ve yatırım yapması için uygun ortam oluşturulmaya çalışılmaktadır. Sektörde katma değerli yüksek üretimin teşvik amaçlarıyla yerli ve yabancı yatırımcılar gerek yeni şirket kuruluşunu gerekse mevcut işletmelerin dönüşümü konusunda desteklenmektedir.

2.3.2 OTOMOTİV ve OTOMOTİV YAN SANAYİ

- ✓ Savaş öncesi yıllarda otomotiv sektöründe önemli yabancı şirketlerin yatırımları bulunmuştu. Savaş sonrası dönemde otomotiv sektörü savaş nedeniyle önemli hasara uğramış ve var olan yabancı yatırımlar büyük ölçüde ülkeyi terk etmiştir. Ancak, ülkede otomotiv sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla yönelik olarak metal üretimi, metal işleme, alet yapımı, plastik işleme, otomotiv parçaları ve otomotive yönelik tekstil ürünleri üretimi faaliyetleri halihazırda devam etmektedir.
- ✓ 2019 yılı itibarıyla ülke ihracatında %16,9 pay ile üçüncü sırada bulunan makine ve ulaşımla ilgili araçlar, sektörünün temel unsurunu otomotiv sanayii oluşturmaktadır.
- ✓ Ülkenin otomotiv sektöründeki şirketlerce motor dişli ve parçaları, yüksek kaliteli metal hassas parçalar, tahrik milleri, fren parçaları ve sistemleri, debriyaj, direksiyon parçaları ve sistemleri, pompa, filtre, otomotiv elektrik parçaları (sinyaller, röle, elektronik anahtarlar), tekstil ve deri ürünleri, plastik enjeksiyon parçaları, alüminyum jantlar, aküler, yaylar, vidalar, hortumlar, metal, kauçuk ve plastik bileşenler gibi muhtelif küçük parçalar vb. geniş bir ürün gamında üretim yapılmaktadır.
- ✓ Otomotiv yedek parçaları sektörü ihracat odaklı bir sektör konumundadır ve üretimin yaklaşık %90'ını Almanya, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Slovenya ve Türkiye'nin de bulunduğu yaklaşık 30'ün üzerinde ülkeye ihraç edilmektedir.

2.3.3 TEKSTİL

- ✓ Tekstil sektörünün eski Yugoslavya döneminde Bosna Hersek'te önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Savaş öncesi dönemde Bosna Hersekli tekstil ve ayakkabı üreticileri ürünlerini (pamuk ipliği, kumaş, dokuma, konfeksiyon, ham ve işlenmiş deri ürünleri) tüm ülkelere ihraç etmişlerdir. Geçmişte Almanya ve İtalya pazarlarına tekstil ve ayakkabı tedariki yapan olan Bosna Hersek, bu anlamda bu sektörde birikime ve vasıflarıyla bir gücüne sahiptir.
- ✓ Tekstil sektörü bugün ülkede birçok küçük üretici vasıtasıyla sürdürülmekte ve çok çeşitlenmiş bir yapı arz etmektedir. Özellikle makine ve teçhizata yatırım, makinalarla Bosna Hersek tekstil sektörü dinamik bir gelişim sergileme potansiyeline sahiptir.
- ✓ Ülkede tekstil sektöründe yaklaşık 23.000 kişi istihdam edilmektedir.
- ✓ Tekstil ve tekstil ürünleri sanayinin Bosna Hersek'in toplam ihracatındaki payı, 2019 yılında %13,3 olarak gerçekleşmiştir.
- ✓ Tekstil sektörü ihracatının artmasındaki önemli faktörler arasında birçok kamu işletmesinin özelleştirilmesi ve sektör üretiminin yurtdışı piyasalara taleplerine yönlendirilmesi gösterilmektedir.
- ✓ Ülkenin tekstil sektöründeki önde gelen ticari partnerleri arasında AB ülkeleri, Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri yer almaktadır.
- ✓ Bosna Hersek tekstil hammaddeleri ticaretinde net ithalatçı konumundadır.
- ✓ Diğer sektörlerde de vurgulandığı üzere, tekstil sektöründe (konfeksiyon, deri ve ayakkabı) mevcut altyapı, işletmeler ve üretim süreçlerinin modernize edilerek sektörün uluslararası ölçekte rekabetçi ürünleri üretebilecek hale getirilmesi için sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, yabancı yatırımlar sektörün gelişimi ve modernizasyonunun gerçekleştirilmesi açısından en etkili ve hızlı çözüm yolu olarak kabul edilmektedir.

2.3.4 ÇEÇEK

- ✓ Bosna Hersek tatlı su kaynakları bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Tatlı su ve taze meyve-sebze Bosna Hersek'in içecek sektörü açısından önemli bir yer teşkil etmektedir.
- ✓ İç piyasada içeceklere yönelik talebin yalnızca %45'inin yerli üretimle karşılandığı tahmin edilmektedir. Arz yetersizliği sektördeki yatırım potansiyelinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

- ✓ Bosna Hersek'te y,il,k yakla ,k 400 milyon litre civar,nda maden suyu tüketilmektedir. Gelecekte i elenmi kaynak suyu tüketiminin maden suyu tüketiminden daha fazla olaca , beklenmektedir. Ülke zengin tatlı su kaynaklar,na sahip olmas,na kar ,n, kaynak suyu ticaretinde net ithalatç, durumundadır. thalat yap,lan ülkeler aras,nda H,rvatistan ve Slovenya ba , çekmektedir.
- ✓ Bosna Hersek'te y,lda üretilen 350 milyon litre suyun %50'si i elenmi kaynak suyudur. Ülkede kaynak suyu sat, , gerek hacim gerekse de er aç,s,ndan gazlı, içecek sat, ,ndan daha fazladır. Bosna Hersek 2018 y,1,nda 61 milyon Avro de erinde su ithal etmi tir.
- ✓ Ülkede yakla ,k 10.000 meyve bahçesi bulunmaktadır. Verimli topraklar,n ve ,l,man iklimin oldu u bölgelerde çok çe itli meyve yeti tirme imkan, bulunmaktadır. Bu nedenle Bosna Hersek yüksek kalite meyve suyu üretimi için iyi bir potansiyel bar,nd,rmaktadır.
- ✓ Ülke bira ve arap gibi alkollü içeceklerde de net ithalatç,dır. Birac,l,ta yerel üretim iç talebin yakla ,k %70'ini kar ,lamakta olup, talep fazlas, H,rvatistan ve S,rbistan'dan ithalat yoluyla kar ,lanmaktadır. Ülkede arap üretiminin tamam, Hersek bölgesinde yap,lmaktadır. Yerli üretim araplara göre fiyat avantaj,na sahip olduklar,ndan dolayı, Karada ve Makedonya, arap ithalat,n,n yap,ld, , ülkeler aras,nda önde gelmektedir.

2.4 DO AL KAYNAKLAR VE MADENCİLİK

- ✓ Bosna Hersek, eski Yugoslavya zaman,nda ülkedeki zengin maden rezervleri nedeniyle madencilik ve a ,ır sanayi alanlar,nda yo unlaşm, t,. Dayton Bar, Anlaşmas, ve AB süreçleri çerçevesinde Bat, Balkanlar'da sa lanan istikrar ortam,, Balkanlar'da oluşmas, beklenen enerji arz aç, , ile temel madenlerde son y,llarda yaşanan fiyat art, lar,, ülkedeki madencilik potansiyelinin kullan,m,n,n art,r,lımas, hususunu ekonomi gündeminin en önemli maddelerinden birisi haline getirmi tir.
- ✓ Savaştan önce geli mi olan ve büyük ölçüde Yugoslavya a ,ır sanayisine dönük üretim yapan Bosna Hersek madencilik sektörü, savaş boyunca ve daha sonra izleyen ekonomik daralma ile paralel bir şekilde küçülmü ve birçok ocak kapanm, t,r. Özellikle 1999 y,1,nda en önemli pazar olan S,rbistan ve Karada 'da Kosova Savaş,ndan dolayı, daralma ya ansada sektör daha sonra toparlanm, t,r. 2003 ve 2004 y,llar,nda FBiH'de s,ras,yla %4,6 ve %5,8'dik büyüme gerçekleşmi olup, RS'de bu oran 2004 y,1,nda %3,6 olarak gerçekleşmi tir.
- ✓ FBiH'deki Vare– ve Jablanica ile RS'deki Ljubija'da toplam 750 milyon ton demir cevheri rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Savaştan önce 1,8 milyon ton demir üreten ve 20.000 kişi istihdam eden sektörün üretimi savaş sonrası dönemde kayda er biçimde azalm, t,r (2003 y,1,nda 100.000 ton).

- ✓ 1998 y,l,nda Zenica Steelworks ve Kuveyt Yat,r,m Otoritesi (KIA ó Kuwaiti Investment Authority) ortakl, , ile BIH Steel kurulumu olup, söz konusu ortakl, ,n amac, 45 milyon ABD Dolar, yat,r,m yaparak y,l,da 1 milyon ton üretime ula mak olarak belirlenmi tir. Daha sonra söz konusu ortakl,ktaki devlet pay, dünyanın en büyük çelik üreticilerinden Mittal Steelœ (LNM Holding) sat,lm, olup, üretim hedefi zamanla 1,5 milyon tona ve yat,r,m hedefi ise bölgeye yap,lacak yat,r,m,lar da dahil olmak üzere 420 milyon ABD Dolar,œna ç,km, t,r.
- ✓ Ülkedeki çinko ve kur un rezervlerinin 11,7 milyon ton civar,nda oldu u tahmin edilmekte olup, bu rezervler FBiHœde Vare– ve Olovaœda, RSœde ise Srebrenicaœda bulunmaktad,r. Ülkede ayr,ca tuz, barit, kireç ve kalay madenleri ile ülkenin çe itli yerlerine da ,lm, durumda dü ük kaliteli boksit yataklar, bulunmaktad,r.
- ✓ Madencilik konusunda FBiH ve RSœde farkl, politikalar uygulanmaktad,r. RSœde aç,lan ihalelerin effafl, , konusundaki tereddütler ulusal ve uluslararası kamuoyunda s,k s,k gündeme getirilmektedir. FBiHœde termik santraller konusundaki kararlar,n FBiH yönetimi düzeyinde, di er madenlerde ise Kanton düzeyinde al,nd, , görölmektedir.
- ✓ Ülkenin termik ve hidroelektrik enerji kapasitesinin yüksek oldu u dikkate al,nd, ,nda, ülkemiz firmalar,n,n bu konuda daha aktif olmak yönünde çaba göstermelerinin önem arz etti i de erlendirilmektedir.
- ✓ Alüminij Mostar irketi, sava tan sonra h,zla toparlanarak sava öncesi dönemde oldu u gibi sava tan sonra da ülkenin önde gelen ihracatç,lar, aras,nda yer alm, t,r. irketin ihracat,n,n büyük bir k,sm, H,rvatistan ve sviçreœye gerçekte tirilmektedir. Söz konusu irketin hisse yap,s,na ili kin sorunlar yak,n bir zamanda çözümlenmi olup, irket hisselerinin %44œi kamuya, %44œi küçük hissedarlara, %12œi ise yabanc, sermayeye aittir. 2019 y,l, sonu itibariyle sorunlar ya ayan irkette çal, anlar,n sözleşmeleri feshedilmi olup, irketin bir üretim biriminin Çin- srail ortakl, ,nca özelle tirilmesi gündemde yer almaktad,r. Ancak, söz konusu özelle tirme konusunda nas,l bir yöntemin uygulanaca , henüz netle tirilmemi tir. Bu konudaki karar mercii FBiH hükümetidir.
- ✓ Tuzlaœda bulunan ve soda üretimi gerçekte tiren Soda-So Lukavac üretim tesisleri, 2006 y,l,nda i ecam i tiraki olan Soda Sanayi taraf,ndan al,nm, t,r. Halihaz,rda Türkiyeœnin ülkedeki en büyük yat,r,m,lar, aras,nda yer alan tesis faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.5 ENERJİ

- ✓ Bosna Hersek elektrik hariç enerji ihtiyacı önemli bir kısmını, ithalat yoluyla karşılamaktadır. Savaştan önce 13 hidroelektrik santrali toplam enerji ihtiyacının %40'unu, 4 termik santral ise kalan ihtiyacı karşılamaktaydı.
- ✓ 2000 yılında ülkenin enerji üretimi savaş öncesi dönemin %80'ine ulaşmış ve sonraki dönemlerde daha da toparlanarak art, göstermeye devam etmiştir.
- ✓ FBİH'deki enerji şirketi Energopetrol'un %67'si 2006 yılında MOL (Macar) - INA (Hrvat) ortaklığına satılmıştır. 2016 yılında INA, MOL şirketinin %33,5 hissesini satın alarak %67 ile en büyük hissedar olmuştur.
- ✓ Bosna Hersek'in ithalat kompozisyonu incelendiğinde, petrol ve petrol ürünlerinin önemli bir kalemi olmaktadır. Ülkemiz ile imzalanan STA kapsamında petrol ürünleri ihtiyacının bir kısmı, 2008 yılına kadar ülkemizden karşılanmıştır. Söz konusu dönemdeki petrol ihracatımız Bosna Hersek'e toplam ihracatımızın yaklaşık %50'sine tekabül etmekteydi. Ancak, Bosna Hersek'in AB ile imzaladığı, Ticaret ve Ticaretle İlgili Konulara İlişkin Geçici Anlaşmanın 01/07/2008 tarihinde yürürlüğe girmesiyle 2008 yılından itibaren ülkemizden Bosna Hersek'e olan petrol ihracatında ciddi bir düşüş yaşanmıştır.
- ✓ Enerji sektörü Bosna Hersek'in geleneksel olarak en güçlü sektörleri arasında yer almakta olup, ülkenin enerjiye bağlı Avrupa pazarlarına yakın, doğal gaz önüne geçilebilir, gelişim olanakları ve yatırımlardan kayda değer potansiyel ve fırsatlar barındırmaktadır.
- ✓ Ülkede henüz yeterince değerlendirilmemiş veya kısmen değerlendirilmekte olan çeşitli doğal kaynaklar arasında tahminen 6 milyar ton rezervi olan kahverengi kömür ve linyit, tahmini 6000 megawattlık hidroelektrik enerji potansiyeli, tahminen 2000 megawattlık rüzgar enerjisi potansiyeli, yaklaşık 1,5 milyon metreküp ahşap atıklar, talaş, çips ve yontma ahşabı da dahil olduğu biyokütle enerjisi, jeotermal ve güneş enerjisi sayılabilir. Ayrıca, ülkede petrol arama çalışmaları da yürütülmektedir.
- ✓ Ülkede enerji sektörünün ana bileşenleri olarak kömür, elektrik, petrol ve doğalgaz gösterilebilir.
- ✓ Kömür ülkenin en önemli enerji kaynakları arasında yer almaktadır. Linyit ve kahverengi kömür yatakları, hem FBİH hem de RS'de bulunmaktadır. Ülkede üretilen kömürün yaklaşık %90'ı termik santraller tarafından kullanılmakta olup, kalan %10'ü ise çoğunlukla sanayide ve genel tüketimde sarfedilmekte, çok az bir kısmı da ihraç edilmektedir.

- ✓ Bosna Hersek petrolü ithal etmekte ve ithal edilen petrol de ülkedeki rafinerilerde i lenmektedir.
- ✓ Enerji sektöründe en az geli me göstermi olan sektör do algazd,r. Halihaz,rda do algaz ihtiyac,n,n tamam, Rusya Federasyonu ndan kar ,lanmaktadır. Ülkedeki mevcut do algaz boru hatt, 191 km uzunlu unda olup y,ll,k 1 milyar metre küp kapasiteye sahiptir. Ülkede boru hatlar,n,n yayg,nla t,r,lmas, konusunda çal, malar devam etmektedir.
- ✓ Elektrik a ,rl,kl, olarak hidroelektrik santralleri ve termik santrallerde üretilmektedir. ç talebin üzerinde gerçekle en üretim sonucu, 2017 y,l,nda 236,7, 2018 de 293,5 ve 2019 y,l,nda 293,9 milyon Avro de erinde gerçekle tirilen elektrik ihracat,, ülkenin en önemli ihracat kalemini olu turmaktadır.
- ✓ Özellikle Balkan ülkeleri ve Avrupa piyasalar,nda elektrik arz,ndaki aç, ,n giderilmesi amac,yla ülkede elektrik üretiminin artt,r,lmas, için yeni projeler gündemde bulunmaktadır. Kömür, hidroelektrik enerjisi ve yenilenebilir enerji kaynaklar,na dayal, olarak planlanan söz konusu projeler vas,tas,yla gerek mevcut tesislerin geni letilmesi gerekse yeni üretim tesislerinin in as, hedeflenmektedir.
- ✓ Bosna Hersek hidro ve termo enerji kaynaklar, aç,s,ndan zengin bir ülkedir. Söz konusu enerji kaynaklar,ndan daha fazla yararlanmak için ülkede yeni santraller kurmak amac,yla yat,r,m ve geli im projeleri haz,r,lanmaktadır. Bu projeler kapsam,nda, bölgede ve Avrupa piyasalar,nda enerji tedari i aç, ,n, kar ,lamak için yeni tesislerin kurulmas, ve mevcut olan tesislerin geni letilmesi amaçlanmaktadır.
- ✓ Kalk,nma programlar, kapsam,nda 15 adet büyük ve küçük hidroelektrik santrali in as, ve 4 santralin de onar,m ve geni letilmesi planlanmaktadır (toplam üretim kapasitesi 2000 MW). Bosna Hersek in nehir havzalar,nda 1000 MW üretim kapasiteli 400 potansiyel mini hidroelektrik santrali projesi planlanm, olmakla birlikte, Bosna Hersek Federasyonu Temsilciler Meclisi nde 2020 y,l,nda getirilen karar ile yeni mini hidroelektrik santral in as,n,n yasaklanmas, ve mevcut küçük hidroelektrik santrallerine verilen onaylar,n gözden geçirilmesi kabul edilmi tir.
- ✓ Enerji sektöründeki yat,r,m programlar,n,n tamamlanabilmesi için Bosna Hersek in finansman kaynaklar, yeterli olmay,p sermaye yat,r,m,lar, gereklidir. Bu nedenle, Bosna Hersek, bu projelerin gerçekle tirilmesine destek verebilecek stratejik partnerler ve finans kurumlar, aramaktadır.
- ✓ Ülkenin güney kesimlerinin rüzgar enerjisi santrallerinin kurulumu aç,s,ndan en elveri li yerler oldu u ileri sürülmektedir.
- ✓ 2018 y,l,n,n Mart ay,nda Bosna Hersek in ilk rüzgar enerji santrali olan Mesihovina Hersek Bosna H,rvat Birli i Elektrik daresi taraf,ndan faaliyete aç,lm, t,r. Di er

tarafından, Alman Kalkınma Bankası, KfW -Podvelezje rüzgar enerji santrali için 3 yıl ödemesiz 15 yıl geri ödemeli kredi onaylamıştır. Kredinin yanısıra santral Bosna Hersek Elektrik dairesi olan Elektroprivreda'nın özsermayesiyle de finanse edilecektir. Projenin değeri 83,2 milyon Avro olup, yıllık üretiminin 130 GWh olması öngörülmektedir. Podvelezje rüzgar enerji santralinin 2021 yılında faaliyete başlaması beklenmektedir.

2.6 ULA TIRMA, HABERLEŞME / TELEKOMÜNİKASYON

2.6.1 ULA TIRMA

- ✓ Ülkenin ulaştırma altyapısı, geleneksel ulaşım modları (karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu) tümünden faydalanılmaması, üzerine kuruludur.
- ✓ Ancak, ülkenin özellikle FBiH'de yüksek dağlarla kaplı olması ve eski Yugoslavya döneminde yeterince yatırım alamaması, gibi sebeplerle karayolu ve demiryolu ağı, yeterince gelişmemiştir. Gidi-gele tek yönlü karayolu bağlantısı, ülkenin lojistik açısından dezavantajlı yönü olarak düşünülmektedir. Bu olumsuzluklara rağmen, ülkenin diğer ülkelerle ve dış pazarlarla bağlantılarında dört ulaşım modu da halihazırda kullanılabilmektedir.

2.6.1.1. KARAYOLU

- Karayolu taşımacılığı, Bosna Hersek'te ulaşım altyapısının en önemli unsurunu teşkil etmekte olup uzunluğu 24.780 kilometredir (3.970 km anayol, 4.610 km ikincil - bölge karayolları, ve 14.200 km diğer karayolları).
- Bosna Hersek'in karayolu ağı, Avrupa'da az gelişmiş karayolu ağlarından biri olup karayolu ağı yoğunluğu 45 km/100 km², diğer bir deyişle 5,7 km/1000 vatanda olarak Batı Avrupa ülkelerine nazaran iki kritere göre 2,5-4 kat daha düşüktür. Arazinin büyük bölümünün dağlık olması nedeniyle, karayolu yapımı zor ve pahalıdır.
- Bosna Hersek'te kuzeyde Brodvar üzerinden başlayarak batıda Bosna Hersek sınırından hemen yakınındaki Hırvatistan'ın Ploče limanında biten ve Budapeşte'ye Ploče limanına bağlayan yaklaşık 75 kilometresi tünelle ve 33 kilometresi köprü olmak üzere 336 km uzunluğunda olması ve 3 milyar Avro'ya mal olması beklenen Koridor Vc Otoyol Projesi, ülkenin en büyük kalkınma projesi olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu proje kısmi lotlar halinde ihale edilmektedir.
- 2014 yılından itibaren Koridor Vc Otoyolu'nun yaklaşık 104 kilometrelik kısmı kullanılmaya başlandı, 2015 ve sonrasında otoyol inşaatları devam etmekte birlikte ilave herhangi bir otoyol bölümü kullanılmamıştır.

- İlk defa bir Türk firması, (Cengiz inaat) 2012 yılında 3 lot ihaleyi kazanmış ve üstlendiği projeleri 2014 yılında tamamlamış, t.r. Ayr,ca, aynı firma, 3,9 kilometrelik Zenica Sjever ó Donja Gra anica otoyol bölümünün inaat, için ihaleyi 2018 yılında, Kasım ayında kazanarak çalışmaları başlatmış, t.r.
- 2017 yılında çalışmaları başlatılan Koridor Vc Otoyolu üzerindeki Poitelj-Buna (7,2 km) ve Donja Gra anica-Zenica Tüneli bölümlerinin yanı sıra, toplam uzunluğu 53 km ve bedeli yaklaşık 280 milyon Avro olan La-va-Donji Vakuf hıızlı yol yapımı, halen öncelikli projeler arasında bulunmaktadır.
- Koridor Vc Otoyol Projesiğinde özellikle köprü ve tünellerin yapımı konusunda ülkemiz firmaları katılmaya başlayabilecekleri düşünülmektedir. Söz konusu otoyolun Bosna Hersek Federasyonu'ndan geçen kısmı, 285 km, Republika Srpska kısmı ise 48 km civarındadır. 2019 yılında, sonu itibarıyla Koridor Vc'nin %35'i tamamlanmış olup, yaklaşık 40 kilometrelik kısım halen inaat halindedir.
- Koridor Vc Projesiğinin finansmanına yönelik olarak EBRD tarafından kredi sağlanmaktadır. Ayr,ca, söz konusu projeye danışmanlık hizmeti sağlanması konusunda Dünya Bankası grubu kuruluşu olan IFC ile sözleşme imzalanmış, t.r. Projenin finansman konusunda uluslararası platformda arayışlar devam etmektedir. Koridor Vc Projesiğinin hayata geçirilmesi konusunda Bosna Hersek'te ve uluslararası toplumda önemli ölçüde kararlılık bulunmaktadır. EBRD'nin yanı sıra finansmana Avrupa Yatırım Bankası, OPEC, KFAER, BH Kalkınma Bankası, FBiH hükümeti (özellikle, özellikle) katılmaktadır.
- Öte yandan, Republika Srpska Entitesinde Gradi-ka-Banja Luka (33,7 km), Prnjavor-Doboj (36,9 km) ve Banja Luka-Prnjavor (35,3 km) kısımları, olmak üzere 3 bölüm halinde toplam 105,9 kilometrelik otoyol bulunmaktadır.
- Ayr,ca, Türkiye'nin inisiyatifi üzerine, biri Saraybosna-Bijeljina hattında kuzey güzergahı, diğeri ise Saraybosna-Vardi-te hattında doğu güzergahı, olmak üzere ring formatında Saraybosna-Belgrad otoyolunun yapımı ile ilgili hazırlanmış çalışmalar, başlatılmış, t.r.

2.6.1.2. DEMİRYOLU

- Ülkenin savaş öncesi 1.030 km olan demiryolu ağı, savaşta önemli ölçüde zarar görmüş olup, bu zararın bir kısmı uluslararası kuruluşların da yardımıyla onarılmış, t.r.
- Ülkede toplam 92 adet demiryolu istasyonu, 75 elektrikli ve 93 dizel olmak üzere toplam 168 adet lokomotif, toplam 10.464 yolcu kapasiteli 214 adet yolcu vagonu ve toplam 228 bin ton kapasiteli 4.284 adet yük vagonu bulunmaktadır.

- Demiryolunun ta ,mac,l,ı,ta daha etkin hale getirilmesi çal, malar, devam etmekte olup, AB de 2006 y,l,nda ülke genelinde tek bir demiryolu yönetimini destekledi ini aç,klam, t,r.
- 2006 y,l,nda sat,n al,nan Talgo tipi h,zl, trenler 2016 y,l,n, sonunda yolcu ta ,maya ba lam, olup 2017 y,l,ndan itibaren Saraybosna-Banja Luka ve Saraybosna- apljina seferlerini düzenli olarak yapmaktad,r.

2.6.1.3. DEN ZYOLU/SU YOLLARI

- Bosna Hersek'ın 20 km civar,nda denize ç,k, , olmakla beraber (Neum), bu bölgede liman bulunmamaktad,r.
- Ülke, H,rvatistan k,y,s,ndaki Plo e liman,n,, H,rvatistan ile Bosna Hersek aras,nda 1998 y,l,nda ad, geçen liman,n kullan,m, ile ilgili olarak yap,lan Anla ma çerçevesinde fiilen kullanmakta olup, limandaki depolar,n bulundu u arazi mülkiyeti ile ilgili görü meler henüz netle tirilmemi tir.
- Sava nehri üzerinde Bosanska Gradi-ka, Bosanski Brod, Ora-je ve Br ko limanlar, bulunmakta olup, bu limanlardan en büyü ü Br ko'dur. Br ko Liman,, Temmuz 2006 tarihinde uluslararası, liman statüsü kazanm, t,r. Tuna ve Sava nehirleri vas,tas,yla söz konusu limandan Karadeniz'e ç,k, mümkün bulunmaktad,r.

2.6.1.4. HAVAYOLU

- Ülkede 20'ın üzerinde havaliman, bulunmakta olup, sadece Saraybosna, Tuzla, Banja Luka ve Mostar havalimanlar, ticari trafi e aç,kt,r. Özellikle Saraybosna ve Tuzla havalimanlar,nda son y,llarda ya anan yo un yolcu ve kargo trafi ine yönelik ihtiyaçlar, gidermek amac,yla, kapasite geni letme çal, malar, ba lat,lm, t,r.
- Ülkenin havayolu irketi Air Bosna, 2003 y,l,nda iflas etmi olup, 2005 y,l,nda devlet deste i ile BH Airlines ad, alt,nda yeniden faaliyete ba lam, t,r. 2009 y,l,nda sonuçlanan BH Airlines ihalesini THY kazanm, ve BH Airlines'ın %49 hissesini sat,n alarak ö,yönetici ortakö olmu tur. Ancak bu ortakl,k 2012 y,l,nda sona ermi tir. BH Airlines takip eden y,llarda ekonomik olarak varl,k gösteremeyerek 2015 y,l,nda tekrar iflas etmi tir. Çe itli havayolu firmalar, taraf,ndan bayrak ta ,y,c,s, havayolu irketini yeniden faaliyete geçirme konusundaki çal, malar sürmektedir. Di er taraftan, 2017 y,l,nda özel bir irket taraf,ndan kurulan FlyBosnia havayolu irketi, halen 5 noktaya uçu gerçekte tirmektedir.
- Havalimanlar,n,n özelle tirilmesi konusu ülke gündeminde bulunmakla beraber, siyasi iradenin özelle tirmelerle ilgili genel olarak içinde bulundu u isteksiz tutum nedeniyle bu konuda geli me kaydedilememektedir.

- Bosna Hersek'in hava sahası, Kasım 2014 tarihine kadar Sırbistan ve Hırvatistan tarafından kontrol edilmiştir ; 13 Kasım 2014 tarihinde Bosna Hersek yaklaşık 10 km yükseklikteki uçaklarda kendi hava sahasını kontrol etmeye başlamıştır. Akabinde 5 Aralık 2019 tarihinde ülkenin hava sahasının tamamının kontrolünü, Bosna Hersek Hava Seyrüsefer Ajansı, (BHANSA) tarafından sağlanmaya başlanmıştır.

2.6.2 HABERLEME / TELEKOMÜNİKASYON

- ✓ Bosna Hersek'te telekomünikasyon sektörü savaştan sonra en hızlı toparlanan sektörlerden birisi olmuştur.
- ✓ 2005 rakamlarına göre 969.000 (her 100 kişiye 25,2 hat) sabit hat mevcutken, 2015 yılında 785.755 (her 100 kişiye 20,45 hat), 2016 yılında 784.223 (her 100 kişiye 22,21 hat), 2017 yılında 759.351 (her 100 kişiye 21,50 hat), 2018 yılında 740.807 (her 100 kişiye 20,97 hat), 2019 yılında ise 728.322 (her 100 kişiye 20,63 hat) sabit hat bulunduğuna bilgisine ulaşılmıştır.
- ✓ 2005 yılında 1,6 milyon (her 100 kişiye 42 hat) olan cep telefonu hattı sayısı, 2016 yılında 3,40 milyon (her 100 kişiye yaklaşık 96 hat), 2017 yılında 3,44 milyon (her 100 kişiye yaklaşık 97,4 hat), 2018 yılında 3,46 milyon (her 100 kişiye yaklaşık 98 hat) ve 2019 yılında 3,76 milyona (her 100 kişiye yaklaşık 106 hat) yükselmiştir.

BİHÖTE İNTERNET KULLANIMI		
Yıl	İnternet Kullanıcı Sayısı	Endeks
2006	950000	117,99
2007	1055000	111,05
2008	1307585	123,94
2009	1421540	108,71
2010	2000000	140,69
2011	2113100	105,66
2012	2174250	102,89
2013	2188429	100,65
2014	2227970	121,01
2015	2782107	105,06
2016	2909236	104,57
2017	3064072	105,32
2018	3195294	104,28
2019	3.330.502	104,23

Kaynak: Bosna Hersek İletişim Düzenleme Ajansı,

- ✓ Ülkede internete erişim konusunda önemli bir mesafe kaydedilmiştir. 2004 yılında 585.000 kişi olan internet kullanıcı sayısı, 2013 yılı itibarıyla söz konusu yıllara oranla %274 oranında artarak 2.188.429'a ulaşmıştır. 2015 yılında internet kullanıcı sayısı, 2.782.107 kişi, 2016 yılında 2.909.236 kişi, 2017 yılında 3.064.072, 2018 yılında 3.195.294, 2019 yılında ise 3.330.502 olarak belirlenmiştir.

- ✓ Telekomünikasyon sektöründe üç büyük operatör (BH Telekom, Telekom Srpske ve HT Eronet) faaliyet göstermektedir. En büyükleri olan FBiH hükümetine ait BH Telekom'un pazar payı, %44,98'dir. Pazar payı, %12,68 olan Eronet'in %49'u Deutsche Telekom'un sahip olduğu Hırvatistan sabit hat operatörü Croatia-T-HT firmasına aittir. RS hükümetine ait ve pazar payı, %42,09 olan Telekom Srpske ise 2006 yılında özelleştirme kapsamında Sırbistan'da yerleşik Telekom Sırbija firmasına 646 milyon Avro (844 milyon ABD Doları) karşılığında satılmıştır. Söz konusu operatörün ismi değiştirilmiş olup, şu anda M-TEL unvanıyla faaliyet göstermektedir. FBiH'de ait olan BH Telekom'un özelleştirme çalışmaları devam etmekte olup, FBiH'de siyasi iradenin özelleştirmelere karşı tutumu nedeniyle bu konudaki çalışmalar oldukça yavaş ilerlemektedir.
- ✓ Bosna Hersek telekomünikasyon pazarında rekabet güçlendirme faaliyetleri sonucunda 2018 yıl sonu itibarıyla alternatif operatörlerin sayısı, 12'ye ulaşmış olup, bu operatörlerin sabit telefon pazarındaki payı, %18,9'a yükselmiştir.

2.7 NİHAAT VE MÜTEAHHİTLİK

- ✓ Bosna Hersek'te müteahhitlik sektöründeki faaliyetler arasında mevcut binaların onarılması, yenilenmesi ile yeni binaların yapılması, baskül yolu yapımı, (karayolu yapımı, ve demiryollarının rekonstrüksiyonu) olmak üzere altyapı projeleri ve enerji santrallerinin inşaatı, yer almaktadır. Söz konusu projelerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak teknik bilgi, tecrübe ve finansman açısından yabancı firmaların ve kurumların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.
- ✓ 1992-1995 yıllarındaki savaş sırasında ülkedeki konutların yaklaşık %42'sinin yıkıldığı, hasar gördüğü, günümüzde ülkede doğalgaz kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber, doğalgaz altyapısının geliştirilmesi projelerine hız verilmeye çalışıldığı, hususlar göz önüne alındığında, Bosna Hersek'in hem yeni konut yapımı, hem de mevcut binaların yenilenmesi/dönüştürülmesine ilişkin önemli fırsatlar bulunmaktadır, söylenebilir.
- ✓ EUROSTAT tarafından 37 Avrupa ülkesinde yapılan bir araştırmaya göre, Bosna Hersek'te ortalama inşaat maliyetinin Avrupa ortalamasının %62'sine karşılık gelmesi ve ülkenin bu bakımdan Makedonya (%54) ve Arnavutluk (%58) ile birlikte Avrupa'da en uygun koşullara sahip üç ülkeden biri olması, Bosna Hersek'in beraberindeki bir avantaj olarak değerlendirilebilmekle beraber, ülkede makine ve ekipman fiyatlarının Avrupa ortalamasının %4 üzerinde olduğu da söz konusu araştırmada yer verilen hususlardan biridir.
- ✓ Bosna Hersek'teki yolların genel durumu, altyapı yatırımlarına olan ihtiyaç ve ülkenin hidroelektrik ve termik enerji kaynakları açısından zenginliği düşünüldüğünde, ülkede bu alanlara yönelik yatırım fırsatları mevcuttur.

Bilhassa Avrupa mar ve Kalk,nma Bankas, (EBRD) ve Avrupa Kalk,nma Bankas, (EIB) ÷lkedeki altyap, projelerinin finansman,nda önemli rol oynamaktad,r. Bu ba lamda, Saraybosna Havaliman,, Pan European Corridors gibi projelere ad, geçen kurulu lar taraf,ndan kredi deste i sa lanm, olup önümüzdeki dönemde de sa lanmaya devam edecektir.

- ✓ Bosna Hersek Yabanc, Yat,r,m Tan,t,m Ajans, (FIPA) verilerine göre, in aat sektörünün 2010 y,l,ndan itibaren Bosna Hersek'ın GSY Həsi içerisindeki pay, yakla ,k %10, ihracat,ndaki pay, ise %6 olarak gerçeikle mektedir. n aat sektörünün ekonomideki di er sektörlere de do rudan etki yapt, , dü ünüldü ünde, bu sektördeki geli melerin ekonominin canlanmas,na yönelik olarak pozitif etkiler yarataca , dü ünülmektedir.
- ✓ FIPA'dan al,nan bilgiye göre, uluslararası, projelerde çal ,m, olan uzman ve i çilerin yurtd ,nda kazand,klar, tecrübeleri Bosna Hersek'e getirmeleri, Bosna Hersek'teki üniversiteler ve teknik okullar,n mühendislik alan,ndaki e itime önem vermeleri, yar,-özel ve kamu müteahhitlik firmalar,n,n yurtiçi ve yurtd , projelere dan, manl,k deste i sa lamas,n,n Bosna Hersek'te halihaz,rda var olan nitelikli i gücüne önemli katk,larda bulundu u ve sektörün geli mesinde önemli bir rol oynayabilece i de erlendirilmektedir.
- ✓ Gerek mevcut yap,lar,n rehabilitasyonu gerekse yeni binalar,n yap,m, ve havaalanlar,ndan otoyollara kadar altyap, sistemlerinin geli tirilmesinde kullan,lacak in aat malzemelerinin birço unun yerel piyasadan temin edilebilmesi, mevcut olmayan unsurlar,n ise makul ölçüde yat,r,mlarla edinilebilmesi olana , Bosna Hersek'te in aat sektörünün geli imi için di er elveri li unsurlar olarak ön plana ç,kmaktad,r.
- ✓ Yabanc, Yat,r,mlar Hakk,nda Kanun uyar,nca yabanc, yat,r,mc,lar,n Bosna Hersek'te emlak sat,n almalar, hususunda herhangi bir s,n,rlama bulunmamakta olup, yabanc, yat,r,mc,lar da yerel ki iler gibi söz konusu mülklere %100 sahip olabilirler. Ancak, bu sahipli in Bosna Hersek'te kuracaklar, irket ad,na olmas, durumunda mülkiyet edinimi daha h,zl, gerçeikle mektedir.
- ✓ Bosna Hersek'te in aat sektörüne ili kin yasal çerçevenin AB mevzuat, ile uyumla t,r,lma süreci halihaz,rda devam etmektedir. Ancak, ço u alanda oldu u gibi yat,r,mlar alan,nda da baz, yasal düzenlemeler FBiH ile RS aras,nda farklı,k göstermektedir. Kamu-özel ortakl,klar,na ili kin mevzuat RS'de ve FB H'de ç,kar,lm, olmas,na ra men, uygulamaya geçi le ilgili henüz kapsaml, bir giri im bulunmamaktad,r.
- ✓ Eski Yugoslavya'da müteahhitlik sektöründe uluslararası, ihalelerde boy gösteren güçlü firmalar bulundu u ve halihaz,rda baz, Bosna Hersek firmalar,n,n da yurtd ,nda i yapt,klar,ndan hareketle, Bosna Hersek'ın bu sektörde iyi bir miras

devrald, , ve önemli büyüklükte müteahhitlik firmalar,na sahip oldu u söylenebilir. Bosna Hersek'te otoyol ve altyap, proje ve ihalesine kat,lan di er ülke firmalar, genelde yerli firmalar ile konsorsiyumlar ve ortakl,klar kurmak suretiyle i birli ine ba vurmaktad,r. Ayr,ca, ülkenin önde gelen müteahhitlik firmalar,n,n özellikle Balkanlar, Kuzey Afrika ve Ortado u'da Yugoslavya döneminden bu yana devam eden güçlü konumlar,n, farklı, ülke firmalar,yla ortakl,klar kurarak ihalelere aday olma yönünde de erlendirmeye çal, t,klar, gözlenmektedir.

- ✓ Türk müteahhitlik firmalar, bugüne kadar Bosna Hersek piyasas,nda çok fazla faaliyette bulunmam, lard,r. Ancak, son dönemde ülkemiz firmalar, ihalelerde boy göstermeye ba lam, olup, 2012 y,l,nda Koridor Vc üzerinde bulunan 20 km uzunlu undaki Tar in-Vlakovo k,sm, için 3 ihale aç,lm, ; Cengiz n aat firmas, bu ihaleleri kazanm, ve üstlenilen projeler 2014 y,l,nda tamamlanm, t,r. Ayn, firma, 3,9 kilometrelik Zenica Sjever ó Donja Gra anica otoyol bölümünün in aat, için aç,lan ihaleyi de 2018 y,l,n,n Kas,m ay,nda kazanarak çal, malarla ba lam, t,r. Söz konusu projenin 2020 y,l, sonunda tamamlanmas, beklenmektedir.
- ✓ Ayr,ca, ülkemiz inisiyatifi ile Bosna Hersek ve S,rbistan'ın ba kentlerini birbirine ba layacak ve ülkemizce finanse edilecek ula t,rma projesi mahiyetindeki Saraybosna-Belgrad h,zl, yol/otoyol hatt,na ili kin olarak Say,n Cumhuriya kan,m,z ba kanl, ,nda gerçekleştirilen 29 Ocak 2018 tarihli toplant, ertesinde Saraybosna-Belgrad aras,nda dairesel güzergah karar, al,nm, olup, S,rbistan'ın Sancak bölgesinin de an,lan güzergaha eklenmesi öngörölmü tür. Bosna Hersek Cumhuriya kanl, , Konseyi üyelerinin 2 May,s 2019 tarihinde ülkemizi ziyaretleri kapsam,nda Say,n Cumhuriya kan,m,z ve Bosna Hersek Cumhuriya kanl, , Konseyi Ba kan, taraf,ndan söz konusu otoyol projesine yönelik mutabakat zapt, imzalanm, t,r. Say,n Cumhuriya kan,m,z,n 7-8 Ekim 2019 tarihlerinde S,rbistan'a gerçekle tirdi i resmi ziyaretin ikinci gününde, Saraybosna-Belgrad otoyolunun Sremska Ra a-Kuzmin güzergah,nda yer alan köprü'nün in as, ile Sancak bölgesindeki yollar,n ,slah, kapsam,nda Novi Pazar-Tutin güzergah,n,n in as,na ili kin temel atma töreni, Say,n Cumhuriya kan,m,z, S,rbistan Cumhuriya kan, ve Bosna Hersek Cumhuriya kanl, , Konseyi üyelerinin kat,l,m,yla gerçekleştirilmi tir.
- ✓ Ülkede halihaz,rda gündemde bulunup müteahhitlik sektöründe faaliyet gösteren irketleri ilgilendirebilecek yat,r,m projelerine dair özet bilgiler u ekildedir.
  - Republika Srpska Kurumlar Vergisi Kanunu uyar,nca firma üretim tesislerindeki ekipmanlara yat,r,m yapt, , takdirde vergi oranlar,nda indirim mevcuttur.
  - Bosna Hersek'in ula ,m altyap,s,n,n iyile tirilmesi amac,yla hem FBiH hem de RS'de otoyol projeleri gündemde önemli bir yer tutmakta olup, söz konusu projelerin tamamlanmas,na yönelik çal, malar devam etmektedir.

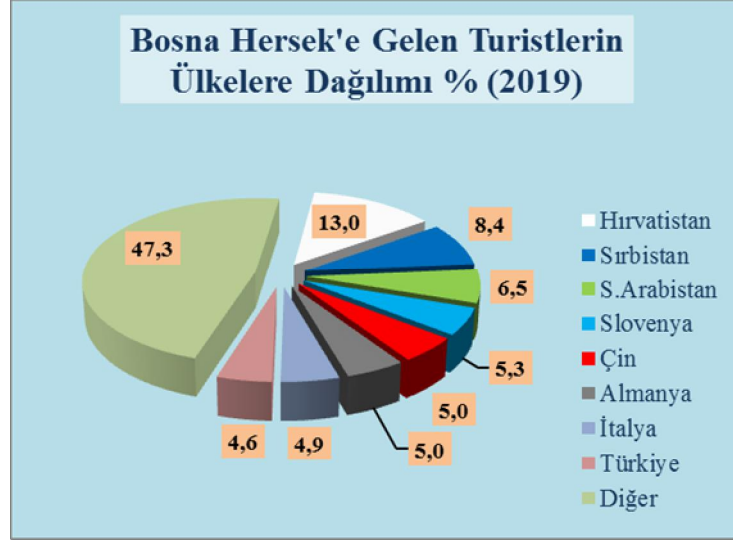
- Bosna Hersek'in mevcut doğalgaz boru hattı, safhalar halinde genişletilmesi planlanmakta olup, söz konusu genişletme çalışmaları, 450-500 milyon ABD Doları bütçeyle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. İlgili makamlar ayrıca Bosna Hersek'in Türk Akademi'ne dahil olmasını istemektedir.
- Bosna Hersek hidroelektrik ve termik enerji kaynakları açısından zengin bir ülkedir. Söz konusu enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmak için ülkede yeni santraller kurmak amacıyla yatırım ve geliştirme projeleri gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Bu projeler kapsamında, bölgede ve Avrupa piyasalarında enerji tedariki açısından, kar elde etmek için yeni tesislerin kurulması, ve mevcut olan tesislerin genişletilmesi amaçlanmaktadır. Enerji sektöründe tüm bu yatırım programlarının tamamlanabilmesi için Bosna Hersek'in finansman kaynakları yeterli olmayacağından yabancı sermaye yatırımları gereklidir. Bu nedenle, bu projelerin gerçekleştirilmesine destek verebilecek stratejik ortaklar ve finans kurumlarının ülkeye gelmeleri önem taşımaktadır.

2.8 TURİZM

- ✓ Bosna Hersek çok çeşitli turizm faaliyetlerinin yapılabilmesine olanak sağlayan tarihsel, coğrafi ve kültürel bir miras ve zenginliğe sahiptir.
- ✓ Ülkede kayak sporları, kaplıca turizmi ve avcılıktan doğa sporları, milli ve doğa parklarında ekoturizmden kültür ve inanç turizmine kadar birçok değişik faaliyetin gerçekleştirilmesi olanağı bulunmaktadır.
- ✓ Ülkenin Adriyatik Denizinde 20 km uzunluğunda bir kıyısı bulunmaktadır, bu bölgedeki sahilde çeşitli turistik tesisler bulunmaktadır.
- ✓ Savaştan önce belirli bir seviyeye gelmiş olan turizm sektörü, savaştan sonra ülkenin güvenli olmayan bir yer olarak algılanması, yol ve turistik tesisler gibi altyapı yatırımlarının yetersiz kalması, nedenleriyle kayda değer bir gelişim gösterememiştir.
- ✓ Turizm, Bosna Hersek tarafından stratejik sektör olarak belirlenmiş olup, ülke tarafından aktif bir şekilde geliştirilmesi yönünde çalışmalar devam etmektedir.
- ✓ Bosna Hersek 1984 yılında Kış Olimpiyatları'na ev sahipliği yapmış olup, Saraybosna Havalimanı'nın şehirdeki kayak sporları merkezlerine (Bjela-nica ve Jahorina) yarım saat uzaklıkta olması, Saraybosna'da kayak sporları açısından cazibe merkezi olarak öne çıkarmaktadır. Ancak, söz konusu merkezlerde konut amaçlı binaların fazla olmaması, otel kapasitesinin sınırlı olması, ve küresel salgın nedeniyle sezonun kısılması gibi nedenlerle bu potansiyelden yeterince yararlanılmamaktadır. Diğer taraftan, yapay kar sistemlerinin kurulmasıyla birlikte olumsuzluklar önemli ölçüde giderilmeye başlanmıştır.

- ✓ Ülkenin ekonomik kalkınma politikasında turizm sektörüne en öncelikli sektörler arasında yer verilmiş oldu ve da hesaba katıldı, da, Bosna Hersek'in turizm sektörünün gelişimi açısından önemli bir potansiyele sahip oldu ve rahatlıkla öne sürülebilir.

Kaynak: Bosna Hersek statistik Kurumu

- ✓ Bosna Hersek'e 2019 yılında gelen turistlerin ülkelere göre dağılımında Türkiye %4,6 pay ile 9. sıradaki yer almıştır.

2.9 HİZMETLER

2.9.1. BASIN-YAYIN

- ✓ Savaş nedeniyle önemli derecede sıkıntıya giren ve politize olan medya, yeniden yapılandırılması konusunda önem taşımaktadır. Ülkede 2019 yılı itibarıyla 8 günlük gazete, 13 tanesi kamu olmak üzere toplam 38 televizyon kanalı, 142 radyo istasyonu bulunmaktadır. Ülkedeki toplam 8 haber ajansından altısı, Saraybosna'da, birer tanesi ise Bijeljina ve Mostar'da faaliyet göstermektedir.

2.9.2. BANKACILIK

- ✓ FBİH'de 16 ve RS'de 8 adet olmak üzere Bosna Hersek'te bugün itibarıyla 24 banka faaliyette bulunmaktadır. Bosna Hersek'te bankacılık sektöründe yabancı yatırımlar açısından, bir pozisindedir.
- ✓ Bosna Hersek'teki bankacılık düzenleme ve denetleme kurulları, Federal Bankacılık Ajansı (FBA) ve Republika Srpska Bankacılık Ajansı, olmak üzere entitelerde ayrı ayrı faaliyet göstermektedir.

- ✓ FBA'nın son açıkladığı, 31/12/2019 tarihli rapora göre 15 ticari bankanın bulunduğu FBİH'de bankaların sermayesinin %2,6'si kamuya, %11,3'ü yerli özel sermayeye ve %86,1'i yabancı, özel sermayeye aittir.
- ✓ Republika Srpska Bankacılık Ajansı'nın son açıkladığı, 30/09/2019 tarihli raporda ise RS'de faaliyet gösteren 8 bankanın tümünün özel mülkiyete, ancak bir bankanın sermayesinin %19'unun kamuya ait olduğu görülmektedir. Ayrıca, banka hisselerinin %28,12'sinin yerli, %71,88'inin ise yabancı sermayeye ait olduğu belirtilmiştir.
- ✓ 2018 yıl sonu Bosna Hersek'te faaliyet gösteren bankaların aktifleri 15,8 milyar Avro iken, 2019 yıl sonu söz konusu rakam 17,18 milyar Avro'ya ulaşmıştır. Ayrıca, bankalardaki sermaye miktarı da 2018 yılında 2,03 milyar Avro'dan 2019 yılında 2,1 milyar Avro'ya ulaşmıştır.
- ✓ 2018 yılında bankalarda bulunan mevduat hesapları 11,17 milyar Avro iken, 2019 yılında bu rakam artarak 13,2 milyar Avro'ya ulaşmıştır.
- ✓ Bosna Hersek'te halihazırda faaliyet gösteren bankalara ilişkin olarak Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından hazırlanan güncel bilgileri içeren listeye (<http://www.cbbh.ba/Content/Read/7>) adresinden ulaşılabilir.

2.9.3. PERAKENDECI LİK

- ✓ Savaş sonrası önemli bir canlanma içerisine giren perakendecilik sektörünün GSYİH içindeki payı, 2005 yılında %14'e yükselmiştir. Savaş öncesinde devlet tarafından kontrol edilen büyük perakende şirketleri, savaş sonrası sektörden çekilmek veya faaliyet gösterdikleri yerleri özel sektör kuruluşlarına kiralamak zorunda kalmışlardır. Böylelikle, devlet teebbüslerinin aksine, küçük işletmeler sektöre hakim duruma gelmiştir.
- ✓ Sektöre 2000 yılından bu yana özellikle Hırvat, Sloven, Sırp ve Fransız sermayesi girişi olup, hipermarket düzeyinde perakendecilik büyük ölçüde bu gruplar tarafından kontrol edilmekle birlikte, son dönemde büyük atılımlar gerçekleşen yerel sermaye öne çıkmaya başlamıştır. Bu minvalde, 1993 yılında Tuzla'da kurulan ve tamamen yerel sermayeli olan Bingo doo şirketi, ülke çapında açtığı 195 market ve 7.500'in üzerinde çalışan ile ülkenin en büyük hipermarket zinciri haline gelmiştir.
- ✓ Son dönemde Hırvatistan'ın en büyük perakende grubu olan Agrokora'nın iflas erteleme süreci çerçevesinde yaşanan gelişmelere paralel olarak söz konusu şirketin Bosna Hersek'teki iştiraki Konzum marketler zincirinde de finansman problemleri yaşanmış olup, süreç 2017 ve 2018 yıllarında Konzum'un marketlerinin bir bölümünün Sloven Mercator marketler zincirine devri ile neticelenmiştir.

- ✓ Bosna Hersek'teki perakende sektöründe önde gelen zincir marketler arasında Bingo, Mercator, Konzum, FIS, Robot, Tropic & mojMarket, Penny, Amko, Ho-e, TTKafa, Bazar ve Megamarkt yer almaktadır.
- ✓ Perakende piyasasında büyük marketler özellikle yabancı, sermayenin girişiyle birlikte yaygınlaşarak, olmakla birlikte, ülkede üretici-toptancı-perakendeci sistemi yaygın olarak dağıtım kanallarıyla ayrılmış, korunmaktadır.
- ✓ Yabancı, sermayeli büyük marketler zinciri sahibi firmalar kendi ülkelerinden ithalat yapmayı tercih etmektedirler. Halkın büyük kesimi, evlerine yakın bakkallardan ve küçük marketlerden alışveriş yapmak yerine, giderek artan oranda büyük marketlerden alışveriş yapma eğilimi içindedir.

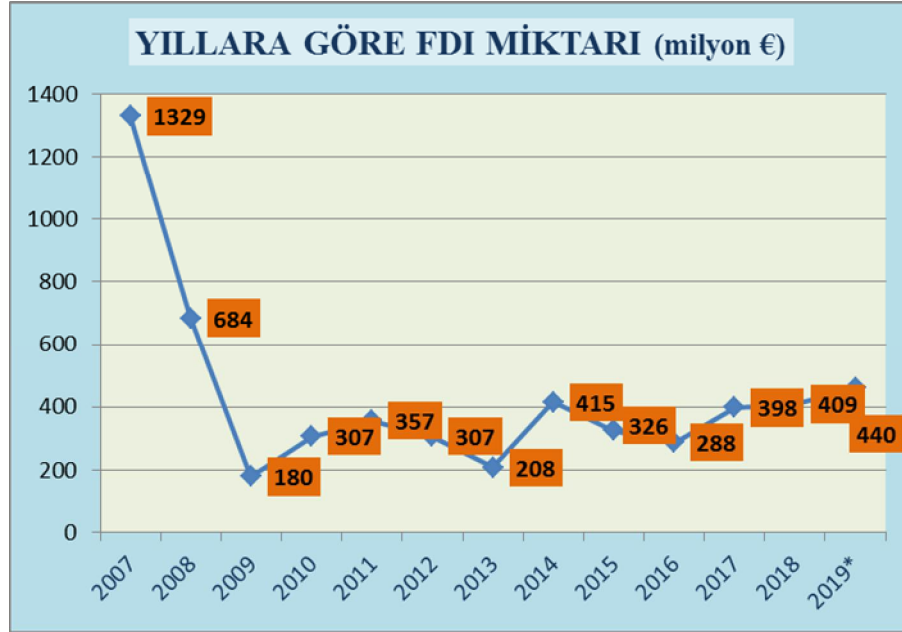
2.9.4. SAĞLIK HİZMETLERİ

- ✓ Bosna Hersek'te sağlık sisteminde gerek kamu gerekse özel sektör düzeyinde insanların tedavi ihtiyaçlarının karşılanması, hususunda yetersizliklerle karşılaşmakta ve bu durumun iyileştirilmesine yönelik olarak reformların yapılması gerektiği hem ulusal hem de uluslararası çevreler tarafından dile getirilmektedir.
- ✓ Hastaların devlet hastanelerine başvurularının, müteakiben tomografi, MR vb. tetkiklerin yapılabilmesi için kendilerine verilen randevu sürelerinin ortalama 3-4 ay civarında olması, nedeniyle durumu aciliyet arz eden hastaların genellikle özel sağlık kuruluşlarına başvurdukları bilinmektedir. Ayrıca, kronik rahatsızlıklar, doğum kontrolü, diyet tedavileri vb. alanlara yönelik olarak zamanında hizmet almak isteyen ve ekonomik durumları elverişli olanlar da tedavileri için özel sağlık kuruluşlarını tercih etmektedirler.
- ✓ Bosna Hersek'te 30 kamu ve 5 üniversite hastanesi bulunmaktadır. Ülkedeki yaklaşık 7.200 doktorların ortalama yaşı 57,8'dir. Resmi olmayan verilere göre 1000 kişiye düşen doktor sayısı 1,6 ve yatak sayısı 3,3 düzeyindedir. Diğer taraftan, son dönemde basında yer alan haberlerde, 2018 ve 2019 yıllarında yaklaşık 620 doktorun Bosna Hersek'ten diğer ülkelere göç ettiği belirtilmektedir.
- ✓ Ülkede en son açıklanan verilere göre, 2017 yılında ülkenin yıllık toplam sağlık harcamalarının tutarı 1 milyar 433 milyon Avro olup, bunun %30'u özel, %70'i ise kamu harcamalarıdır. Sağlık harcamalarının 2017 yılında GSYH'deki payı %8,9 olarak gerçekleşmiştir.
- ✓ Bosna Hersek'ten yurtdışına tedavi amacıyla hasta gönderilen ülkeler arasında başta Hırvatistan, Avusturya, Türkiye ve Çek Cumhuriyeti yer almaktadır. Ayrıca, hastaların kendi imkanlarıyla da Türkiye, Sırbistan ve Slovenya'ya gittikleri bilinmektedir. Öte yandan, Bosna Hersek'e diğer ülkelere tedavi amacıyla çok az sayıda hasta gelmekte olup, bu hastaların tamamına yakını çevre ülkelerden gelmektedir.

- ✓ Ülkedeki mevcut sa lık hizmetlerinin genel durumu ve sektörün altyapı, göz önüne alınıldığında, yurtdışına tedavi amaçıyla hasta transferi açısından ülkenin önemli bir potansiyel barındırıyor, dünürlmektedir.
- ✓ Son dönemde Bosna Hersek'te açılan ülkemiz sermayeli özel hastanelerin übe ve temsilcilik ofislerinin sayısının artmasıyla Türk sa lık turizmi de hızla önem kazanmaktadır.

3. YABANCI YATIRIMLAR

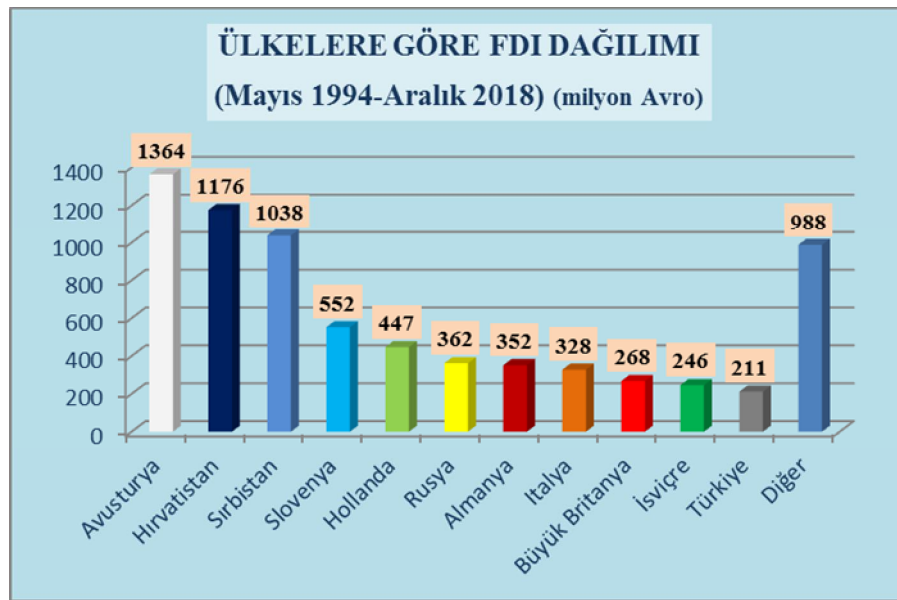
- ✓ Ülkede özellikle 2000'li yıllardan itibaren gelmeye başlayan doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) rakamsal olarak çok yüksek düzeylerde bulunmamaktadır. Ülkeye Mayıs 1994-2018 yılları arasında gelen FDI miktarı yaklaşık 7,31 milyar Avro olarak gerçekleşmiştir. Kesin olmayan ön verilere göre 2019 yılında ülkeye gelen FDI miktarının 440 milyon Avro olduğu belirtilmektedir.
- ✓ 2018 yılında ülkeye gelen 409 milyon Avro tutardaki doğrudan yabancı yatırımların ülkenin GSY Hâsi içindeki payı %2,3, 2019 yılında ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların GSY Hâsi içindeki payı %2,6 düzeyindedir.

Kaynak: Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı, (*2019 yılı Ocak-Eylül dönemi kapsamıdır, t.r.)

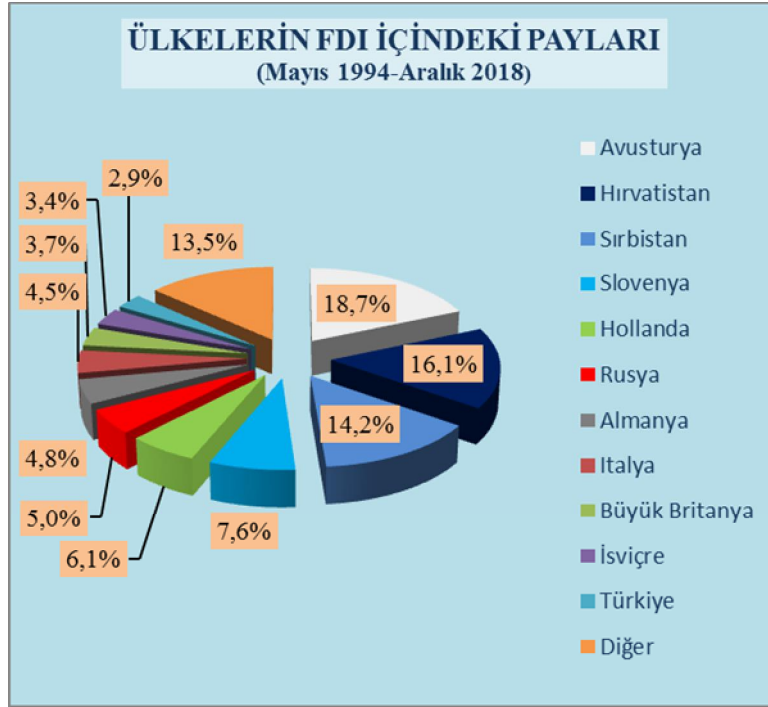
- ✓ Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından açıklanan verilere göre 2018 yılında, 2017 yılına göre gerçekleşen en FDI miktarına oranla %0,4 artış tespit edilmiştir.

- ✓ Bosna Hersek'te 2007 y,l,nda do rudan yabanc, yat,r,mlarda meydana gelen büyük art, ,n temel sebebi baz, kamu iktisadi te ekküllerinin özelle tirilmesi (özellikle an,lan y,lda Republika Srpska Telekom irketinin %65 oran,ndaki hissesinin yakla ,k 650 milyon Avro kar ,l, ,nda özelle tirmeye tabi tutulmas,) olarak gösterilmektedir.
- ✓ 2008 y,l,ndaki FDI performans,n, ana belirleyicileri olarak ise üretim sektörüne yap,lan yat,r,mlar ile yeni yat,r,mlar olarak da ifade edilen ögreenfield investmentsö say,labilir.
- ✓ Küresel ekonomik kriz 2009 y,l,nda ülkeye yönelik FDI performans,n, bir hayli etkilemi olmas,na ra men, 2010 y,l,ndan itibaren FDI miktar,nda iyile me ya anmaya ba lam, t,r.

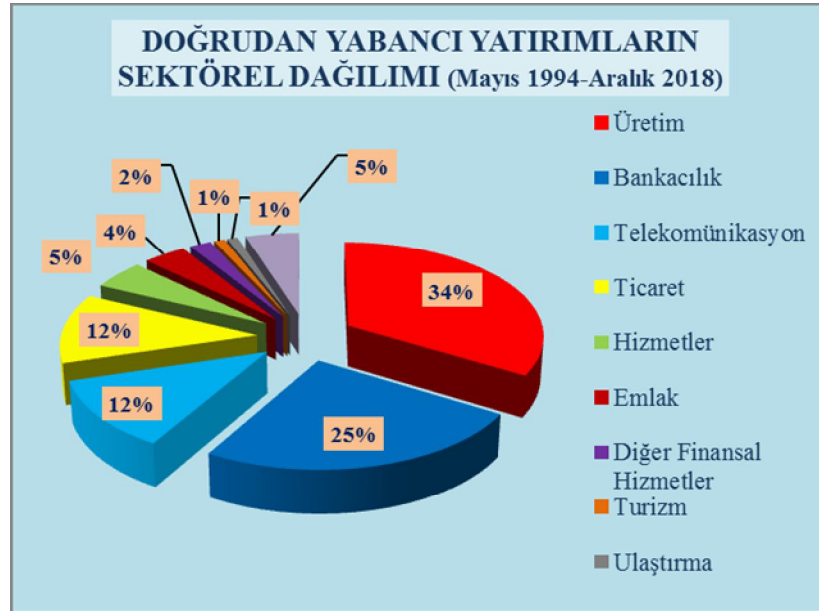
Kaynak: Bosna Hersek Yabanc, Yat,r,m Tan,t,m Ajans,, Bosna Hersek Merkez Bankas, (2019 y,l, verileri aç,klanmam, t,r.)

- ✓ Bosna Hersek'te yat,r,m yapan ülkelerin, ba ta Bosna Hersek'in çevresindeki ülkeler olmak üzere oldukça a ,rl,kl, bir biçimde Avrupa ülkeleri oldu u görülmektedir. Ülkemiz taraf,ndan sermaye yat,r,mlar, d, ,nda, ba ta T KA olmak üzere çe itli kurulu lar,m,z taraf,ndan sa lanan imkanlar da dahil edildi inde, sava sonras, dönemden günümüze kadar sa lanan maddi katk,n,n 1 milyar Avro dolay,nda oldu u tahmin edilmektedir. Do rudan yabanc, yat,r,mlara ili kin olarak Bosna Hersek Merkez Bankas, taraf,ndan yap,lan aç,klamada, Türkiye toplam 210,8 milyon Avro ile 11öncü s,rada yer almaktad,r.

Kaynak: Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı, (2019 y.l, verileri açıklanmamış, t.r.)

- ✓ Bosna Hersek'e 2018 yılında en fazla yatırım yapan ülkeler arasında Avusturya, Hırvatistan ve Sırbistan başta, çekmektedir. 2018 yılında Türkiye, Bosna Hersek'e yatırım yapan ülkeler arasında 11. sıradaki yer almıştır.

Kaynak: Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı,

- ✓ Bosna Hersek'e gelen doğrudan yabancı yatırımların sektörel açıdan çok çeşitli alanlara yöneldiği görülmektedir. Bu bağlamda, ülkenin geleneksel olarak güçlü sektörlerinden olan üretim sektörü ile bankacılık sektörü, sırasıyla %34 ve %25'lik

paylarla do rudan yabanc, yat,r,mlarda en çok ra bet edilen sektörler olarak öne ç,kmaktad,r.

✓ Bosna Herseköte yat,r,m faaliyetlerine ili kin di er hususlar a a ,da özetlenmektedir:

- Sava tan sonra toparlanma yönünde ad,mlar,n at,lmas,, AB ile bütünle me yönünde çabalar, Avrupa piyasalar,na yak,nl,k, halihaz,rda gündemdeki yerini koruyan yat,r,m projeleri, do al kaynaklar,n zenginli i ve stratejik kamu i letmelerinin özelle tirme kapsam,na al,nmas, olas,l, , hesaba kat,ld, ,nda, Bosna Hersek yabanc, yat,r,m aç,s,ndan göz önünde bulundurulmas,nda fayda görülen bir ülke olarak de erlendirilmektedir.
- Yat,r,m amaçl, gelen yabanc, sermayeye ait mal ve ekipmanlar, rehabilitasyon ve onar,m projeleri için getirilecek mal ve ekipmanlar, ihraç kayd,yla yap,lan ithalat, yat,r,m amaçl, olarak yap,lan komple tesis ve makine ithalat,, promosyon ve tan,t,m amaçl, olarak ülkeye getirilen ürünler, numuneler, mektup ve posta yolu ile gelen parsiyeller gümrük vergisinden muaft,r.
- Yabanc, yat,r,mc, hüviyetindeki tüzel ki iler irket kay,t i lemlerinin tamamlanmas,n,n akabinde gayrimenkul al,m,na hak kazanmaktad,r. Di er taraftan, mütekabiliyet esas, kapsam,nda Büyükelçili imiz taraf,ndan Bosna Hersek D, i leri Bakanl, ,na gönderilen notaya ili kin olarak al,nan cevabi notada, gerçek ki ilerinin herhangi bir oturum art, aranmaks,z,n FBiHöde gayrimenkul edinmesinin mümkün bulundu u ifade edilmi tir.
- Silah ve savunma sanayi sektörü ile do rudan kamu güvenli ini ilgilendiren sektörlerde faaliyet gösterecek yabanc, sermayeli irketlerde yabanc, sermaye miktar, %49'ı a amaz. Di er sektörlerde herhangi bir sermaye s,n,rlamas, bulunmamaktad,r.
- Yabanc, sermayeli irketler kârlar,n, ba ka bir ülkeye serbestçe transfer edebilecekleri gibi yeni yat,r,mlarda da kullanabilmektedirler.
- Bosna Herseköte kömür rezervleri stratejik bir öneme sahiptir. Bu konuda FBiH ve RS farklı politikalar izlemektedir. Republika Srpska, termik santralleri kurma ve i letme hakk,n,n yabanc,lara verilmesi konusunda fazla tereddüt ya amazken, FBiH ise bu konuda model olu turma çal, malar, içindedir.

4. SERBEST BÖLGELER

- ✓ Bosna Hersek'te serbest bölgeler, Bosna Hersek gümrük bölgesi içinde yer alan, özel olarak çevrelenmiş ve Bosna Hersek Gümrük Politikaları, Kanunu ve Serbest Bölgeler Kanunu'na istinaden içerisinde özel koşullar altında faaliyette bulunan bölgeler olarak tanımlanmaktadır.
- ✓ Yerli ve/veya yabancı, tüzel ve/veya gerçek kişiler serbest bölge kurabilmekte, işleticisi olabilmekte ve serbest bölgelerde ticaret ve/veya üretim faaliyetlerinde bulunabilmektedirler.
- ✓ Bosna Hersek'te serbest bölgelerin kanuni esaslar çerçevesinde kurulmasına yönelik işlemler Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı'nca yürütülmektedir. İlgili Bakanlık, bu teklifine istinaden Bakanlar Kurulu karar vermekte ve olumlu karar çıkmaması durumunda serbest bölgenin kurulmasına ilişkin işlemler Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı tarafından tamamlanmaktadır.
- ✓ Serbest bölgenin kurulmasının ekonomik açıdan uygun olması, önem taşımakta olup, bunun göstergesi olarak ise kurulacak olan serbest bölgeden ihraç edilecek ürünlerin en az %50 katma değer kazanması, kabul edilmektedir.
- ✓ Serbest bölgelerde her türlü endüstriyel ve ticari faaliyetin yanı sıra finans, bankacılık, sigorta vb. hizmet faaliyetleri yapılabilmektedir.
- ✓ Serbest bölge kullanıcıları, KDV ve diğer katkı payları (işçi ücreti ve maaşlar hariç) ile gümrük vergilerinden muaftır. Serbest bölge içerisinde yapılan yatırımlar ile serbest bölgeden yapılan kâr ve yatırım transferlerinden herhangi bir ücret alınmamaktadır.
- ✓ Serbest bölgede üretim yapılmasına yönelik olarak kullanılacak makine ve teçhizatın serbest bölgeye girişinde de gümrük vergisi vb. ücretler alınmamaktadır.

4.1 BOSNA HERSEK'TEKİ SERBEST BÖLGELER

- ✓ Bosna Hersek'te halihazırda faaliyet göstermekte olan 4 adet serbest bölge (Visoko, Vogošća, Hercegovina-Mostar ve Holc) bulunmakta ve bunların tamamı FBİH'de yer almaktadır.

4.1.1 VISOKO SERBEST BÖLGESİ

- ✓ Toplam alan, 200.000 m², kullanılan alan ise 18.000 m²'dir.

- ✓ Saraybosna'nın kuzeyinde, Saraybosna şehir merkezine yaklaşık 40 km, Saraybosna havaalanına ise 30 km mesafedeki Visoko kasabası sınırları içerisinde yer almaktadır.
- ✓ Ana karayolu (Korridor Vc: Ora-je-Doboj-Zenica-Saraybosna) ve ana demiryolu hatları (Zagreb-Belgrad-Vinkovci-Saraybosna-Ploče) yakın bir konumda bulunmaktadır.
- ✓ İrtibat bilgileri aşağıda yer almaktadır:
Müdür : Kemal Beirovi
Adres : Kakanjska 4, 71230 Visoko
Tel : +387 32 738 010
Faks : +387 32 738 010

4.1.2 VOGO™ A SERBEST BÖLGES

- ✓ Toplam alan, 85.000 m²'dir.
- ✓ Saraybosna'nın kuzeyinde, Saraybosna şehir merkezine 6 km, Saraybosna havaalanına ise 10 km mesafedeki Vogoša belediyesi sınırları içerisinde bulunmaktadır.
- ✓ Ana karayolu hatları (Korridor Vc: Budapeşte-Osijek-Saraybosna-Mostar-Ploče) çok yakındır. Ana demiryolu hattı (Ploče-Saraybosna-Banja Luka-Zagreb/Belgrad) direkt bağlantı ve Trans-Avrupa gaz hattı bağlantısı vardır.
- ✓ İrtibat bilgileri aşağıda yer almaktadır:
Müdür : brahim Ahmedovi
Adres : Igmanska 36, 71320 Vogoša
Tel : +387 33 434 534
Faks : +387 33 433 509
E-posta : skoda-bh@bih.net.ba

4.1.3 HERZEGOVINA-MOSTAR SERBEST BÖLGES

- ✓ Toplam alan, 435.633 m²'dir.
- ✓ Ana karayolu hatları (Korridor Vc: Budapeşte-Osijek-Saraybosna-Mostar-Ploče) ve ana demiryolu hattı (Ploče-Saraybosna-Banja Luka-Zagreb/Belgrad) bağlantısı vardır. Mostar (Saraybosna'ya 110 km mesafede) şehir merkezine ve Mostar havaalanına 6 km, Hırvatistan'daki Ploče Limanı (Adriyatik Denizi) 60 km uzaklıkta bulunmaktadır.

- ✓ rtibat bilgileri a a ,da yer almaktadır:
Müdür : Mr. Ante Vida ek
leti im: Seka Babi
Adres : Rodo bb, 88000 Mostar
Tel : +387 36 350 210
Faks : +387 36 350 221
E-posta : sz.hercegovina@tel.net.ba

4.1.4 HOLC SERBEST BÖLGES

- ✓ Toplam alan, 75.000 m², kapal, alan, ise 12.000 m²dir.
- ✓ Saraybosna'nın kuzeyinde yer alan, Saraybosna ehir merkezine 135 km, Tuzla ehrine 15 km mesafede bulunan Pura i öte (Lukavac Belediyesi s,n,rlar, içerisinde bir köy) bulunmaktadır.
- ✓ Tuzla-Doboj karayoluna çok yak,n bir konumdadır.
- ✓ rtibat bilgileri a a ,da yer almaktadır:
Müdür : Jasmin Saki
Adres : Pura i bb, 75300 Lukavac
Telefon: +387 35 553 096
Faks : +387 35 553 196
E-posta : dooholc@bih.net.ba

4.1.5 SERBEST BÖLGELER N HRACAT VER LER

- ✓ Bosna Hersek'te faaliyet gösteren serbest bölgelerin son 3 y,la ili kin resmi verileri henüz aç,klanmam, olup, 2015 ve 2016 y,l, faaliyetlerine ili kin istatistiki veriler a a ,da yer almaktadır.

BOSNA HERSEK SERBEST BÖLGELER N N FAAL YET VER LER (milyon KM)										
SERBEST BÖLGE	thalat		BiH Piyasas,ndan Al,		hracat		B H Piyasas,na Sat,		Toplam Üretim	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Visoko	295,5	365,2	7,3	12,0	415,0	392,3	13,6	15,2	428,6	407,5
Vogo- a	18,1	57,9	13,9	19,0	59,0	43,5	0,01	-	59,0	43,5
Herzegovina	21,8	25,4	66,5	57,5	37,8	54,8	21,3	28,0	59,0	82,8
Holc-Pura i	7,1	9,1	5,1	6,1	18,1	23,6	0,7	0,4	18,8	24,0
TOPLAM	342,5	457,6	92,8	94,6	529,9	514,2	35,61	43,6	565,4	557,8

Kaynak: Bosna Hersek D, Ticaret ve Ekonomik li kiler Bakanl, ,

5. VERGİ, TEV K VE Dİ T CARET MEVZUATI

5.1 VERGİ DÜZENLEMELERİ

- ✓ 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren Bosna Hersek'te tek vergi sistemine geçilmiş olup, daha önce iki entitede farklı oranlarda uygulanan satış, boş ve hizmet boş vergileri kaldırılmış, bunların yerine Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasına başlanmıştır. Bazı sektörlerde istisnalar/indirimler talep edilmiş ancak şimdiye kadar söz konusu uygulamada herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.
- ✓ KDV tüm ürünlerde %17 olarak belirlenmiştir.
- ✓ Kurumlar vergisi brüt modele göre hesaplanmaktadır olup, FBiH, RS ve Brčko Bölgesi'nde %10 olarak aynı oran uygulanmaktadır.
- ✓ Gelir Vergisi de, kurumlar vergisinde olduğu gibi, FBiH, RS ve Brčko Bölgesi'nde %10 olarak aynı oranda uygulanmaktadır.
- ✓ Yurtdışından Bosna Hersek'e aktarılan kâr transferleri vergiye tabi tutulmamaktadır.
- ✓ FBiH ve RS'de ikamet eden (oturma izni olan) yabancı vatandaşlar Bosna Hersek topraklarında takvim yılı boyunca elde edilen gelirlere yönelik olarak vergi ödemekle yükümlüdürler.
- ✓ FBiH ve RS'de sürekli ikamet etmeyen (oturma izni olmayıp geçici olarak çalışan) yabancı kişiler elde ettikleri gelirler kapsamında vergi mükellefi olarak kabul edilmektedir. Brčko Bölgesi'nde ise 183 günden fazla ikamet eden yabancı vatandaşlar vergi mükellefi olarak değerlendirilmektedir.

5.2 TEV K DÜZENLEMELERİ

- ✓ Bosna Hersek'te yatırım yapmak isteyen yatırımcılara yönelik olarak sağlanan tevkiflere ilişkin bilgiler ana hatlarıyla aşağıda yer almaktadır olup, ülkede yabancı yatırımcılara sağlanan fırsat ve tevkifler hakkında ayrıntılı ve güncel bilgilere Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı'nın (FIPA) internet sayfasından (www.fipa.gov.ba) ulaşılabilir.
- ✓ Yerel şirketlerle aynı statüde şirket sahibi olan yabancı yatırımcılar hem FBiH hem RS'de devlet bütçesinden tahsis edilen tevkiflere başvurma hakkına sahiptir.
- ✓ Turizmin geliştirilmesi, tarımsal sübvansiyonlar, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesine yönelik projeler vb. faaliyetlere yönelik olarak sağlanan tevkifler,

ilgili kurumlar tarafından kamu duyurusu olarak ilan edilmekte olup, ilgilene şirketler söz konusu duyurularda belirtilen koşullar, yerine getirdikten sonra tevkife hak kazanmak için başvurabilmektedirler.

- ✓ şirketler aynı zamanda FBİH ve RS'deki yatırım ve kalkınma bankaları, finansman olanakları tarafından yararlanabilmek için de başvuruyabilmektedirler.

5.2.1 FBİH

- ✓ Bosna Hersek Federasyonu Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yabancı, yatırımcılar, yararlanabilecekleri tevkifler özetle şu şekildedir:
  - Firmanın cari vergi döneminde elde ettiği kârın %50'sinden fazlasını, özvarlıklarından üretim ekipmanlarına yatırımlar halinde, o yıl için kurumlar vergisinde %30 oranında indirim sağlanmaktadır.
  - Firmanın beş yıl boyunca kesintisiz olarak özvarlıklarından toplam 20 milyon KM (ilk yıl 4 milyon KM) yatırım yapması durumunda söz konusu 5 yıl süresince kurumlar vergisi %50 oranında düşürülmektedir.
  - Firma, yeni alımları çilere ödediği brüt aylık ücretin iki katına kadar olan tutarı, vergiden düşürülen gider olarak saymaya ağırlıklı artırlarda hak kazanır:
    - sözleşme süresinin asgari 12 ay ve tam zamanlı olması,
    - Yeni alımın çinin, önceki beş yıl boyunca başka bir firmada ya da bağımsız tüzel kişiliklerde çalışmamış olması.

5.2.2 RS

- ✓ RS şirketleri, dahilinde ekipman, tesisler ve gayrimenkul yatırım yapan bir vergi mükellefinin cari vergi döneminde gerçekleştirdiği kârın (vergi tabanının) %50'sinden fazlasını üretim faaliyetleri kapsamında oluşturması halinde, kurumlar vergisi yükümlülüğü %30 oranında azaltılır.

5.3 DİT CARET MEVZUATI

- ✓ Bosna Hersek tarafından uygulanmakta olan gümrük vergisi oranları, %0-15 bandında değişmektedir. Ayrıca, ithalatta %1 gümrük harcı alınmaktadır.
- ✓ Bazı gıda ürünlerinin Bosna Hersek'e ithalatında ise gümrük vergilerinin yanı sıra aşağıdaki tabloda belirtilen ek vergiler ve tüketim vergileri uygulanmaktadır.

BAZI ÜRÜNLERİN HALATINDA UYGULANAN EK GÜMRÜK VERGİLERİ	
ÜRÜN ADI	UYGULANAN VERGİ ORANI
Petrol	0.30 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Dizel+diesel gaz yağlar,	0.30 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Benzin	0.40 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Kurunsuz benzin	0.35 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Mazot	0,45 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Biyoyak,t ve biyos,v,	0,30 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Alkolsüz içecekler	0.10 KM/lt
Bira	0.25 KM/lt
arap	0.25 KM/lt
Alkol ve Alkollü içecekler	15 KM/lt
Etil Alkol	15 KM/lt
Doğal meyveli rak,	8 KM/lt
Kahve	1.5 ó 3.5 KM/kg
Sigara	Vergi matrah, üzerinden %42 oranda vergiye ilave olarak kutu say,s,na istinaden ilave tüketim vergisi

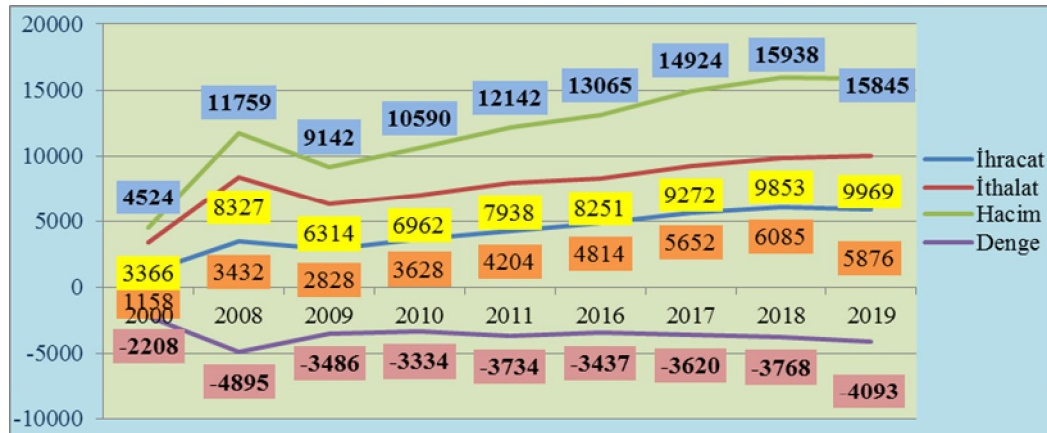
- ✓ Bosna Hersek, ticaretin kolaylaştırılması, ve yerli/yabancı yatırımcılar için elverişli bir ortam, sağlanması, amacıyla ikili ve çok taraflı, serbest ticaret anlaşmaları, imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, Arnavutluk, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Moldova ve Sırbistan'ın içerisinde yer aldığı, ve 2007 yılı, Kasım ayından bu yana yürürlükte olan Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması, (CEFTA) ile Türkiye ile imzalanan ve 2003 yılından bu yana yürürlükte bulunan serbest ticaret anlaşmasıdır. 1 Temmuz 2013 itibarıyla AB üyesi olan Hırvatistan, CEFTA kapsamından çıkmış, bulunmaktadır.
- ✓ Bosna Hersek ile Avrupa Birliği arasında imzalanmış, ve 2008 yılı, Temmuz ayından bu yana yürürlükte bulunan "Ticaret ve Ticaretle Alakalı Konularda Geçici Anlaşma" kapsamında, Bosna Hersek ile AB arasında bir serbest ticaret bölgesi tesis edilmiştir. Bu bağlamda, Bosna Hersek meneli ürünlerin AB piyasasına girişi ve AB'nin Bosna Hersek'e ihracatında 1 Haziran 2015 itibarıyla yürürlüğe giren "stikrar ve birliği Anlaşması" çerçevesinde tercihli sistem uygulanmaktadır. Ayrıca, Bosna Hersek 2000 yılından bu yana AB'nin otonom ticaret önlemlerinden de faydalanmaktadır.
- ✓ Bosna Hersek ile ABD, Belarus, İsviçre, Japonya, Kazakistan, Norveç, Rusya ve Yeni Zelanda arasında Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi uygulanmakta olup, ayrıca Bosna Hersek ile İran arasında tercihli ihracat rejimi bulunmaktadır.
- ✓ 2011 yılı, Mart ayında yapılan müzakereler neticesinde, Bosna Hersek ile EFTA (üyeleri İsviçre, İtalya, Lihtenştayn, Norveç) arasında 24 Haziran 2013 tarihinde STA imzalanmış, ve 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

- ✓ Bosna Hersek-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması, uyarınca, Bosna Hersek'ten ülkemize ithal edilecek ürünlerden (bazı tarım ve hayvancılık ürünleri hariç olmak üzere) gümrük vergisi alınmamaktadır. Diğer taraftan, ülkemizden Bosna Hersek'e ihraç edilen tüm ürünler gümrük vergilerinden muaftır.
- ✓ Ülkemizden Bosna Hersek'e ihracat açısından, olumsuz turacık tarifeler, engel ve anti-damping uygulamaları, bulunmamaktadır.
- ✓ Çevre ve insan sağlığı için tehlikeli olabilecek malların ithalatı için yetkili Bakanlıklardan izin alınması gerekmektedir.
- ✓ Bosna Hersek'e ikinci el araçların ithalatına ilişkin olarak ulusal kurullardan alınan bilgiye göre, Bosna Hersek'te daha önce yürürlükte olan 7 yıldan büyük karantınlar ve 10 yıldan eski araç kamyon ve otobüslerin ithalatına ilişkin yasak kalkmakla birlikte, motorun emisyon standardı EURO 5 ve üstünde olan ikinci el araçların ithalatı mümkündür. 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren ikinci el araçların homologasyona (yasal mevzuata) uygunluğu durumunda ithalatına izin verilmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye ile Bosna Hersek arasında imzalanan STA çerçevesinde Türk meneli sanayi ürünleri için EUR1 belgesi sunulabilmesi durumunda gümrük vergisi sıfır olarak uygulanmakta olup, Bosna Hersek'te uygulanan genel KDV oranı ise %17'dir.

6. BOSNA HERSEK'İN Dİ T CARET

- ✓ Bosna Hersek'in 2000 yılından bu yana dış ticaretindeki gelişmeler incelendiğinde, 2000-2008 döneminde ülkenin ihracat, ithalat ve dış ticaret hacminin istikrarlı bir artış gösterdiği, dış ticaret açığının ufak dalgalanmalar dışında yükselmeye devam ettiği, 2008 yılında küresel ekonomik krizin etkisiyle ülke ihracatı, ithalatı, dış ticaret hacmi ve dış ticaret açığında düşüş yaşandı, ve takip eden dönemde ise söz konusu kalemlerin dalgalı bir seyir izledikleri söylenebilir.

BOSNA HERSEK Dİ T CARET N N SEYR (2000-2019) (milyon b)

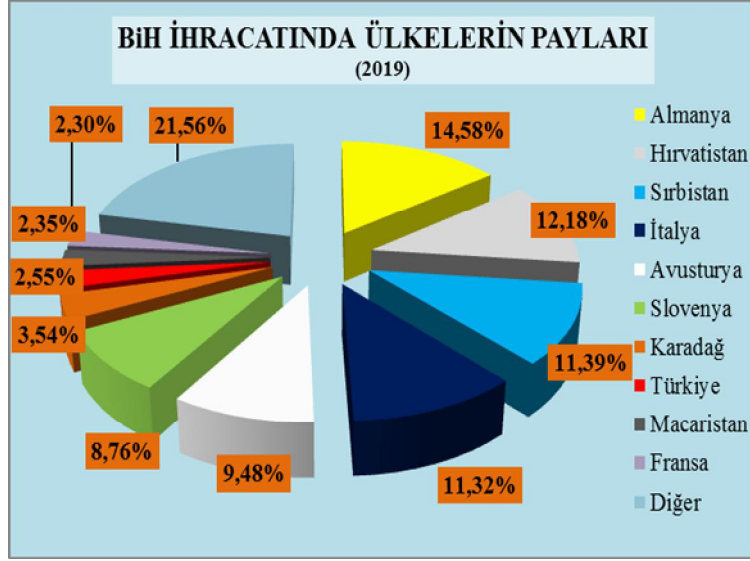

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu

- ✓ Pazar yap,nl, , tarihsel ve kültürel ba lar, eski Yugoslavya zaman,ndaki s,k, ticari ve ekonomik ili kilerin yans,malar, ve lojistik avantajlardan dolayı, Bosna Hersek'ın d, ticaretinin büyük bölümü kom usu olan ülkeler ve AB ülkeleri ile gerçekleşmektedir. Söz konusu unsurlara ilaveten Avusturya'n,n Bosna Hersek pazar,na olan ilgisi ile Almanya ve talya'n,n Balkanlar'a yönelik stratejileri çerçevesinde Bosna Hersek ile ticari ve ekonomik ili kileri geli tirmek için yapt,klar, çal, malar ve kaynak ay,r,malar,n,n da önemli etkisi oldu u söylenebilir.
- ✓ Ülkenin d, ticaretinde öne ç,kan ülkeler aras,nda H,rvatistan, Almanya, S,rbistan, talya ve Slovenya yer almaktadır. Pazar ve lojistik unsurlar,n,n yan, s,ra Bosna Hersek ile AB aras,ndaki tercihli ticaret sistemi ve ülkenin CEFTA üyesi i de d, ticarete çevre ülkeler ve AB piyasas,n,n a ,rl, ,n, peki tiren unsurlar olarak dikkate al,nabilir.
- ✓ Bosna Hersek'ın d, ticaretinin ülkelere ve ülke gruplar,na göre da ,l,m,na a a ,daki tabloda yer verilmektedir. Tabloda da görülebilece i üzere, 2019 y,l, itibariyle Bosna Hersek'ın toplam d, ticaretinde ilk 5 ülke s,ras,yla Almanya, talya, S,rbistan, H,rvatistan ve Slovenya; ülkenin ihracat,nda ilk 5 ülke s,ras,yla Almanya, H,rvatistan, S,rbistan, talya ve Slovenya; ithalat,nda ise ilk 5 ülke s,ras,yla Almanya, talya, S,rbistan, H,rvatistan ve Çin olmu tur.

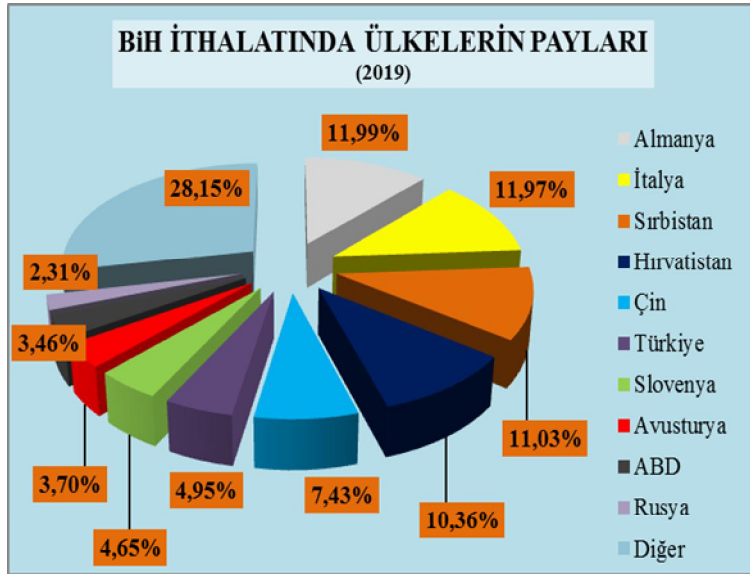
BOSNA HERSEK DI T CARET N N ÜLKELERE GÖRE DA ILIMI (2019) (milyon €)							
Ülke/Ülke Grubu	hracat	thalat	Hacim	Denge	% hr	% th	%Hacim
Almanya	857	1195	2052	-338	14,6	12,0	13,0
H,rvatistan	716	1033	1749	-317	12,2	10,4	11,0
talya	665	1193	1858	-528	11,3	12,0	11,7
S,rbistan	669	1099	1769	-430	11,4	11,0	11,2
Slovenya	514	464	978	51	8,8	4,6	6,2
Avusturya	557	369	926	188	9,5	3,7	5,8
Karada	208	22	231	186	3,5	0,2	1,5
Türkiye	150	493	643	-344	2,5	4,9	4,1
Macaristan	138	271	408	-133	2,3	2,7	2,6
Fransa	135	216	352	-81	2,3	2,2	2,2
Rusya	67	231	298	-163	1,1	2,3	1,9
ABD	27	345	371	-318	0,5	3,5	2,3
Çin	15	741	756	-726	0,3	7,4	4,8
EU	4289	6176	10465	-1888	73	62	66
CEFTA	973	1237	2210	-264	16,6	12,4	14,0
TOPLAM	5876	9969	15845	-4093	80,3	77,0	78,2

Kaynak: Bosna Hersek statistik Kurumu

Kaynak: Bosna Hersek statistik Kurumu

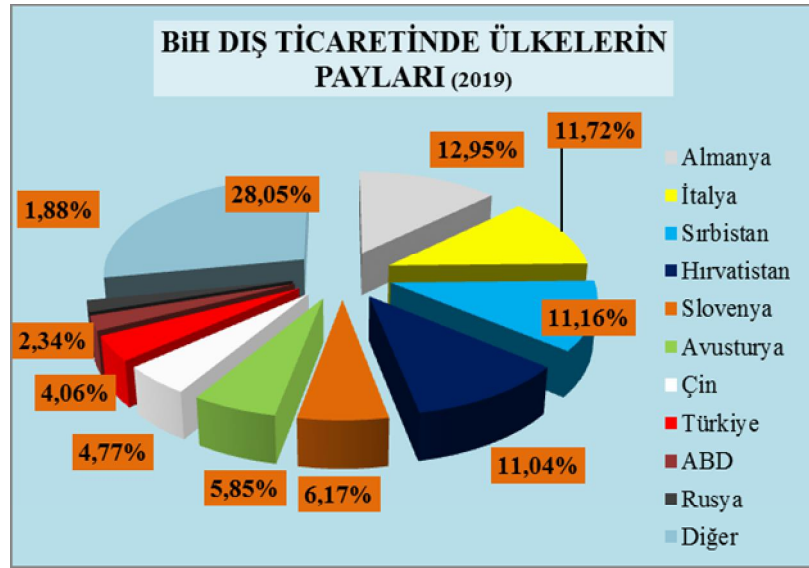
- ✓ 2019 y,1, itibariyle, AB'nin ülkenin ihracat, ithalat ve d, ticaretindeki pay, s,ras,yla %70, %63 ve %66; CEFTA ülkelerinin pay, ise s,ras,yla %16, %12,6 ve %13,9 olarak gerçekleşti mi tir.

Kaynak: Bosna Hersek statistik Kurumu

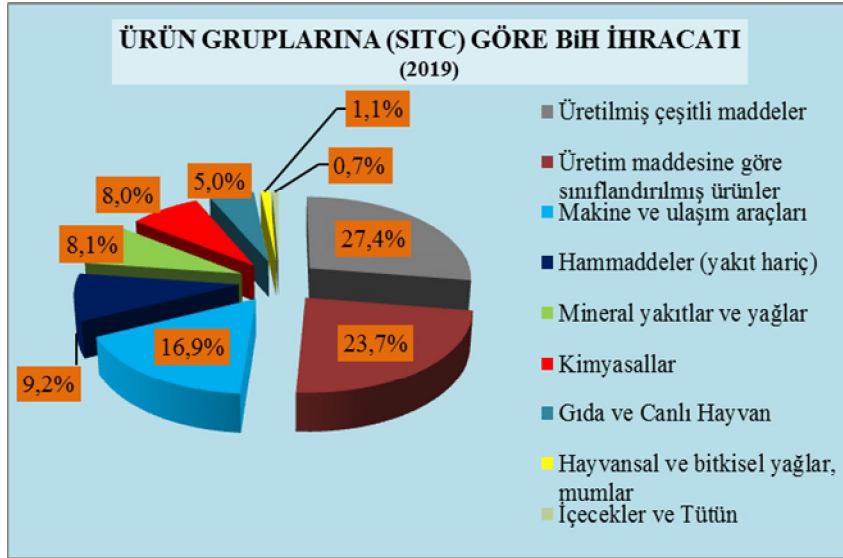
- ✓ 2019 y,1, verilerine göre, Bosna Hersek ile tarihsel, kültürel ve pazar yak,nl, , bulunan 5 ülkenin (H,rvatistan, Almanya, İtalya, S,rbistan, Slovenya) Bosna Hersek'in ihracat, ithalat ve toplam d, ticaretindeki paylar, s,ras,yla %56,2, %50,6 ve %52,7 olmu tur.

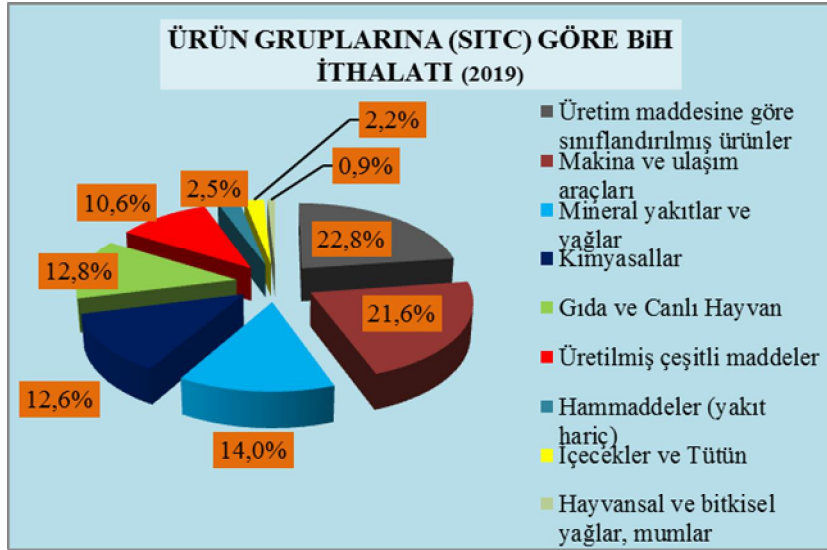

Kaynak: Bosna Hersek statistik Kurumu

- ✓ Bosna Hersek statistik Kurumu verilerine göre 2020 y,1,n,n Ocak-May,s döneminde ihracat, geçen y,1,n ayn, dönemine göre %16 gerileme ile 4,061 milyar KM (yakla ,k 2,076 milyar Avro) olarak gerçekleşti. İthalat ise 6,604 milyar KM (yakla ,k 3,37 milyar Avro) ile geçti. İthalat, geçen y,1,n ayn, dönemine göre %19,2 oran,nda gerileme göstermiştir. Bu çerçevede, ihracat, ithalat, kar ,lama oran, %61,5; dış ticaret açığı ise 2,543 milyar KM (yakla ,k 1,3 milyar Avro) olarak gerçekleşmiştir.
- ✓ Bosna Hersek'in en önemli ihracat kalemleri arasında mobilya, tekstil, ayakkabı, elektronik cihazlar, makine ve ulaşıma araçlar, kimyasal ürünler, mineral yakıtlar, gıda, hayvansal ürünler, hayvansal ve bitkisel yağlar, içecek ve tütün ürünleri sayılabilir. Bosna Hersek'in başlıca ithalat kalemleri arasında ise metaller ve metal ürünler, kağıt ve odun, tekstil, makine ve ulaşıma araçlar, gıda ve hayvansal ürünler, kimyasal ürünler, mineral yakıtlar, içecek ve tütün ürünleri, hayvansal ve bitkisel yağlar yer almaktadır.
- ✓ Bosna Hersek'in ihracat ve ithalattaki ürün kompozisyonuna ilişkin bilgiler ile ana ihracat ve ithalat kalemlerini ihracat ve ithal ettiği başlıca ülkeleri gösteren grafik ve tablolar aşağıda sunulmaktadır. (SITC tanımlarına göre oluşturulan tablolarda, **üretim maddesine göre sınıflandırılmış ürünler** grubunda *metal ve metal ürünler, kağıt ve odun, tekstil, iplik, kumaş, deri, kauçuk vs.;* **üretilebilir maddeler** grubunda ise *mobilya, giyim eşyası, ayakkabı, sulu tesisat ve aydınlatma cihazları, kontrol ekipmanları, vs.* yer almaktadır.)

Kaynak: Bosna Hersek statistik Kurumu

Kaynak: Bosna Hersek statistik Kurumu

BiH HRACATINDA ÜLKELERE GÖRE ÜRÜN GRUPLARI (2019 - milyon Avro)									
ÜRÜN GRUPLARI	SITC	Almanya	Hırvatistan	Sırbistan	İtalya	Slovenya	Avusturya	Karadağ	Türkiye
Gıda ve Canlı Hayvan	0	18,2	36,6	69,8	12,2	7,1	11,8	208,2	13,3
Çeçekler ve Tütün	1	1,9	19,0	5,4	0,9	0,7	0,3	1,7	0,0
Hammaddeler (yakıt hariç)	2	62,0	72,4	65,4	75,6	21,0	79,8	29,2	25,7
Mineral yakıtlar ve yağlar	3	10,2	133,2	232,7	0,4	0,2	7,2	28,0	0,1
Hayvansal ve bitkisel yağlar, mumlar	4	0,5	0,4	0,0	0,3	3,1	2,3	0,0	51,3
Kimyasallar	5	43,5	39,8	38,2	57,5	21,5	23,9	8,4	15,4
Üretim maddesine göre sınıflandırılmamış ürünler	6	167,7	219,2	183,3	148,2	136,2	97,6	78,3	13,2
Makina ve ulaşımlara araçlar,	7	189,2	44,3	30,8	68,4	239,3	194,8	14,5	3,9
Üretilmiş çeşitli maddeler	8	363,4	150,9	43,5	300,9	128,2	96,8	10,9	26,4

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu

BiH İTHALATINDA ÜLKELERE GÖRE ÜRÜN GRUPLARI (2019 - milyon Avro)									
ÜRÜN GRUPLARI	SITC	Almanya	İtalya	Sırbistan	Hırvatistan	Çin	Türkiye	Slovenya	Avusturya
Gıda ve Canlı Hayvan	0	102,7	91,0	266,9	157,8	9,2	43,0	25,3	42,5
Çeçekler ve Tütün	1	6,8	2,4	76,9	56,2	0,0	1,8	25,6	5,8
Hammaddeler (yakıt hariç)	2	6,4	11,7	43,7	28,3	2,3	2,1	7,3	12,4
Mineral yakıtlar ve yağlar	3	12,3	249,0	185,0	457,2	0,6	1,2	14,8	4,0
Hayvansal ve bitkisel yağlar, mumlar	4	0,7	2,8	43,0	2,1	0,0	0,4	0,3	0,4
Kimyasallar	5	221,9	128,4	119,9	82,0	36,2	56,6	101,9	48,3
Üretim maddesine göre sınıflandırılmamış ürünler	6	241,5	413,1	198,2	149,5	172,2	151,1	138,1	137,8
Makina ve ulaşımlara araçlar,	7	534,5	156,7	70,1	58,4	298,2	100,7	112,3	82,7
Üretilmiş çeşitli maddeler	8	68,3	137,8	95,6	41,5	222,3	136,1	37,9	34,9

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu

BiH - SEKTÖREL DI T CARET STAT ST KLER (-000 Avro)						
SEKTÖR	HRACAT			THALAT		
	2018	2019	% DE M	2018	2019	% DE M
TARIM, AVCILIK VE ORMANCILIK	129.310	118.458	-8,39	382.291	385.253	0,77
Tarım, Avcılık ve İlgili Hizmetler	64.730	61.248	-5,38	372.114	366.385	-1,56
Ormancılık ve İlgili Hizmetler	60.536	52.299	-13,61	7.621	16.246	113,16
Balıkçılık	4.044	4.912	21,45	2.555	2.622	2,60
MADENCİLİK ve TA ÇILIK	58.173	48.753	-16,19	657.175	389.148	-40,78
Kömür ve Turba Madenciliği	11.620	9.550	-17,81	262.159	276.309	5,40
Ham Petrol ve Doğal Gaz Çıkartma ile İlgili Hizmet Faaliyetleri	1.221	1.677	37,30	360.979	70.090	-80,58
Madeni Cevher Madenciliği	30.435	18.962	-37,70	10.707	17.620	64,57
Diğer Madencilik ve Taçılık	14.896	18.564	24,62	23.329	25.128	7,71
MALAT	5.430.783	5.248.425	-3,36	8.684.805	9.017.684	3,83
Gıda ve İçecek	399.787	372.301	-6,88	1.169.795	1.228.943	5,06
Tütün Ürünleri	2.136	1.737	-18,69	37.549	38.174	1,66
Tekstil	56.048	57.222	2,10	397.835	372.573	-6,35
Giyim Erişilebilirlik, Kürk Boyama ve Mamülleri	276.079	281.388	1,92	226.162	258.167	14,15
Deri üretimi ve benzer ürünler	418.523	415.886	-0,63	336.683	323.145	-4,02
Ağaç ve ağaç ürünleri, mantar - mobilya hariç	342.016	324.803	-5,03	140.221	145.060	3,45
Selüloz, kağıt ve kağıt ürünleri	145.898	120.594	-17,34	230.483	228.984	-0,65
Kök, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt	286.994	168.653	-41,23	734.062	906.199	23,45
Kimyasallar ve Kimya Ürünleri	440.112	424.285	-3,60	1.068.436	1.078.757	0,97
Kauçuk ve plastik ürünleri	216.793	256.738	18,43	478.275	505.254	5,64
Diğer metal, mineral ürünler	65.700	99.833	51,95	234.996	241.540	2,78
Temel metaller	663.815	540.391	-18,59	818.029	760.894	-6,98
Metalden ürünler - makina ve ekipman hariç	608.853	651.137	6,94	381.443	383.757	0,61
Makina ve ekipman	370.276	387.953	4,77	699.584	697.936	-0,24
Motorlu taşıt, römork, yarı römork imalatı,	343.166	206.653	-39,78	795.321	716.810	-9,87
Diğer ulaşımlara araçlar,	18.092	21.020	16,18	20.417	25.817	26,44
Mobilya (Bağkaç yerde satış, montaj, imalat)	507.565	450.808	-11,18	97.151	107.642	10,80
Diğer imalat sektörleri	268.930	467.023	73,66	818.365	998.033	21,95
ELEKTRİK, GAZ, SU (havalandırma ve buhar dahil edilmiş tür)	293.503	293.925	0,14	91.471	138.451	51,36
DİĞER	172.752	166.445	-3,65	36.896	38.880	5,38
TOPLAM	6.084.521	5.876.008	-3,43	9.852.639	9.969.416	1,19

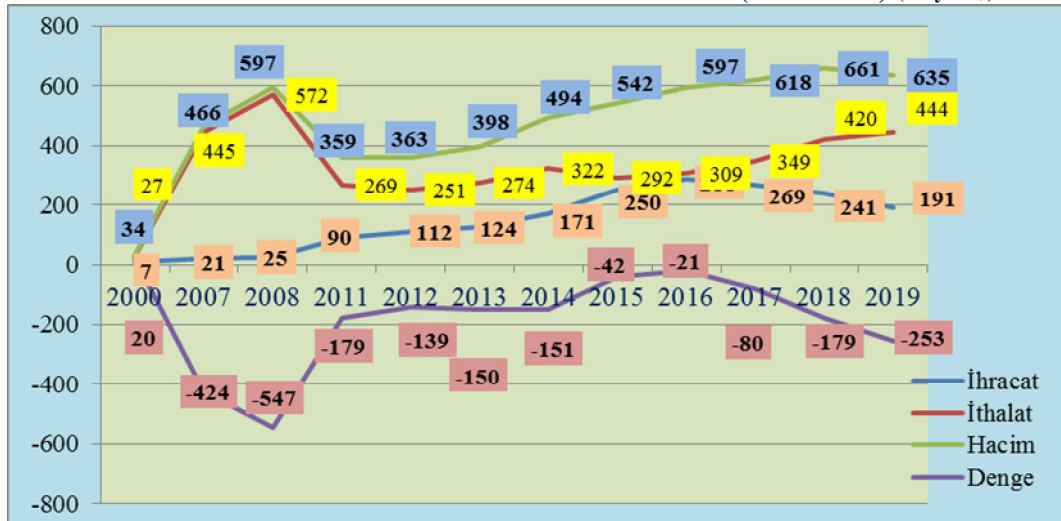
Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu

7. BOSNA HERSEK-TÜRK YE T CAR VE EKONOMİK İLİŞKİLER

7.1. KİMLİK TİCARETİ

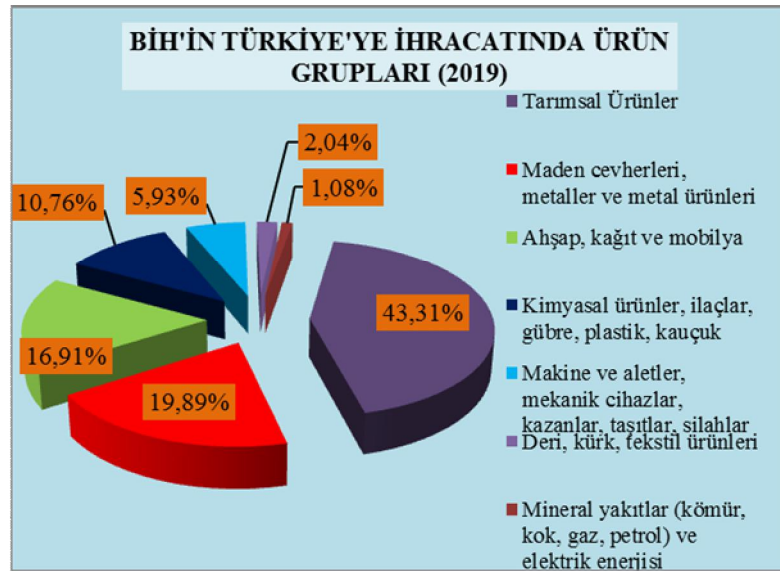
- ✓ Daha önce de belirtildiği üzere, Bosna Hersek ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin gelişiminde iki ülke arasında 1 Temmuz 2003 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması, önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu anlaşma uyarınca, iki ülke arasındaki ticarete gümrük ve efektif vergiler 2007 yılından itibaren kaldırılmıştır.
- ✓ Bosna Hersek ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi günümüzde 1990'ların ortalarına ve 2000'lerin başlangıcındaki seviyelere (1996 yılında 24 milyon, 2000 yılında 34 milyon, 2003 yılında 72 milyon ABD Doları) kıyasla kayda değer bir artış göstermiş olmasına rağmen (2006 yılında 160 milyon, 2008 yılında 597 milyon ve 2019 yılında 635,3 milyon ABD Doları), iki ülke arasında var olan tarihi ve sosyo-kültürel münasebetlerin ikili ticari ve ekonomik ilişkilere daha yüksek düzeyde yansımaları beklenmektedir.
- ✓ Bosna Hersek ile Türkiye arasındaki ticaretin 2000'li yıllardan bu yana gelişimine bakılacak olursa, aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere, ikili ticarete sürekli olarak Bosna Hersek açık, Türkiye ise fazla veren ülke konumundadır. Ayrıca, ikili ticaret 2000'li yıllardan bu yana hacim olarak yaklaşık 20 kat artmış bulunmaktadır (2000 yılında 34 milyon, 2019 yılı itibarıyla 635,3 milyon ABD Doları). Öte yandan, Bosna Hersek'in ihracat düzeyinde de olsa istikrarlı bir artış kaydederken, Türkiye'nin ihracatının oldukça dalgalı bir seyir izlediği, 2009 yılından itibaren ise istikrarlı olarak arttığı gözle çarpılmaktadır.

BOSNA HERSEK-TÜRK YE T CARETİNİN SEYİRİ (2000-2019) (milyon \$)

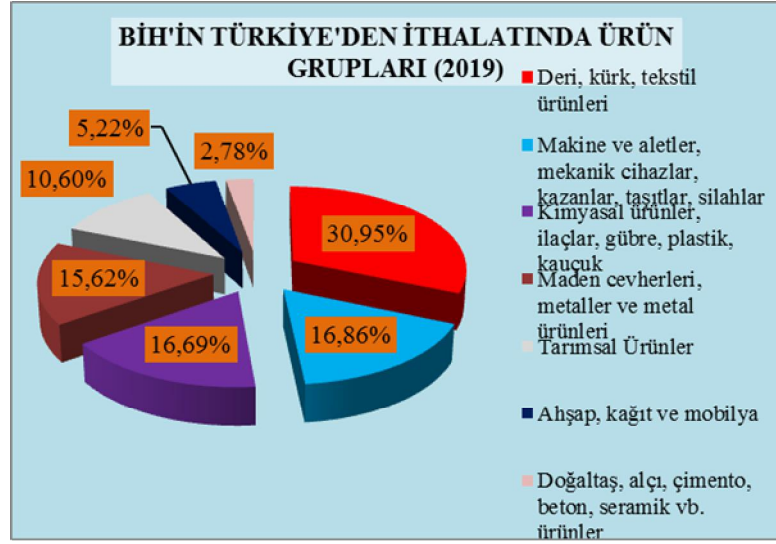
Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, ...

- ✓ Ülkemiz ile Bosna Hersek taraf,ndan aç,klanan d, ticaret verileri aras,nda özellikle ülkemizin Bosna Hersek'e gerçekle tirdi i ihracat rakamlar,na bak,ld, ,nda önemli say,labilecek seviyede farklı,klar görülebilmektedir. Bu konuda Bosna Hersek statistik Kurumu'ndan al,nan resmi cevapta, mezkur farklı, ,n temel sebebinin farklı, istatistiki yöntemler kullan,lm, oldu u; ülkeye yap,lan ithalat verilerinin i lenmesinde ihracat ülkesi kriteri yerine Eurostat taraf,ndan önerildi i belirtilen men e ülke esas,n,n benimsendi i; bu nedenle, ülkemiz men eli bir ürün farklı, ülkelerden Bosna Hersek'e ithal edildi inde de söz konusu ithalat,n Türkiye'den yap,lm, olarak addedildi i; nitekim, Bosna Hersek ve Çin Halk Cumhuriyeti verileri aras,nda da ciddi farklı,klar görüldü ü belirtilmi tir. Bosna Hersek ile Türkiye aras,ndaki d, ticarete ili kin istatistiki bilgilerde Bosna Hersek statistik Kurumu ile T.C. Ticaret Bakanl, , verileri aras,nda an,lan nedenlerle farklı,klar bulunmakta olup, yukar,daki tabloda yer alan ikili ticarete ili kin istatistiklerde T.C. Ticaret Bakanl, , verileri baz al,nm, ; ancak, Türkiye'nin ihracat rakamlar, Bosna Hersek'in ithalat,, Türkiye'nin ithalat verileri Bosna Hersek'in ihracat, ve Türkiye'nin d, ticaret dengesi rakamlar, da Bosna Hersek'in d, ticaret dengesi rakamlar, olarak grafi e yans,t,lm, t,r.
- ✓ Bosna Hersek statistik Kurumu verilerine göre, Türkiye'nin 2000 y,l,nda Bosna Hersek'e gerçekle tirdi i ihracat, Bosna Hersek'in toplam ithalat, içerisinde %0,06 gibi küçük bir paya sahipken, bu oran 2007 y,l,nda %4,6'ya yükselmi tir. Söz konusu oran 2008-2017 döneminde dü ü göstermi olup 2017 y,l,nda %4,23, 2018 y,l,nda %4,54, 2019 y,l,nda %4,95 olarak gerçekle ti i görülmü tür.
- ✓ Bosna Hersek'in ihracat,nda Türkiye'nin pay, 2010 ve 2011 y,lar,nda %1,5 civar,nda iken, 2015 y,l,nda %3,95 ve 2016 y,l,nda %4,26 olarak gerçekle mi tir. 2017 y,l,nda bu oran %3,9, 2018'de %2,72 ve 2019'da %2,5 seviyesine inmi tir.

Kaynak: Bosna Hersek D, Ticaret Odas,

- ✓ Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere, 2019 yılı itibarıyla Bosna Hersek'in Türkiye'ye ihracatındaki ana kalemler arasında tarımsal ürünler, maden cevherleri, metaller, metal ürünleri ve hurda, kağıt, ağaç, selüloz ve ilgili ürünler ile makine, kazan, araç, mühimmat ve bunların parçaları, kimyasal ürünler (organik, inorganik), plastik, kauçuk, deri, kürk ve tekstil ürünleri ve mineral yakıtlar (kömür, kök, gaz, petrol) önde gelmektedir.

Kaynak: Bosna Hersek D, Ticaret Odası,

- ✓ Yukarıdaki grafikte yer aldığı üzere, 2019 yılı itibarıyla Bosna Hersek'in Türkiye'den ithalatındaki ana kalemler arasında tekstil lifleri, kumaş, giysi, ayakkabı, halı, makine, mekanik cihazlar, kazanlar, taşıtlar, kimyasal ürünler (organik, inorganik), plastik, kauçuk vb. ürünler, metaller, metal ürünleri ve hurda, tarımsal ürünler, elektrikli makine ve ekipmanlar ile bunların parçaları, meyve-sebze ve bunlardan elde edilen ürünler, tahıl ve unlu mamüller, mobilya, ev tekstili ve yatak yer almaktadır.
- ✓ 2019 yılı itibarıyla T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından edinilen Bosna Hersek-Türkiye ikili ticaretinde 60, GT P bazında ihracat ve ithalattaki ilk 40 ürüne ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir:

TÜRK YE'N N BOSNA HERSEK'TEN HRACATINDA BA LICA ÜRÜNLER (ABD Dolar,)				
GTIP	MADDE TANIMI (GT P 6'1, Kod)	2017	2018	2019
610910	T ÖRT, FAN LA, ATLET, KA KORSE VB. G Y M E YASI; PAMUKTAN (ÖRME VEYA KRO E)	11.148.303	12.681.694	12.650.473
300490	TEDAV DE/KORUNMADA KULLANILMAK ÜZERE HAZIRLANAN D ER LAÇLAR	7.875.941	8.787.152	9.441.682
570242	HALILAR VE D ER YER KAPLAMALARI; SENT. / SUN DOKUMAYA ELVER L MADDELERDEN	7.971.233	9.127.500	8.799.299
721070	DEM R/ALA IMSIZ ÇEL KTEN YASSI HADDE MAMULLER (GEN . =>600MM, BOYANMI MADD	4.482.061	7.429.593	8.187.757
851660	D ER ELEKTR KL FIRINLAR, OCAKLAR, VB.	4.184.807	5.134.687	5.415.979
620342	ERKEK/ERKEK ÇOCUK Ç N KISA PANTOLON, ÖRT VS. PAMUKTAN	4.354.258	5.159.409	5.394.928
852872	TELEV ZYON; D ERLER , RENKL OLANLAR	7.998.689	8.340.393	5.356.167
845011	TAM OTOMAT K ÇAMA IR YIKAMA MAK NELER - KAPAS TES =<10 KG	4.018.258	5.385.393	4.720.331
732219	DEM R/ÇEL KTEN RADYATÖR, AKSAM VE PARÇ.	5.574.851	5.555.725	4.597.112
390110	ÖZGÜL KÜTLES <0,94 OLAN POL ET LEN	1.248.513	2.335.719	4.592.054
391620	V N L KLORÜR POL MERLER N DEN MONOF L, ÇUBUK, PROF LLER-EN KES T >1MM	6.325.209	4.740.812	4.501.815
600622	PAMUKTAN D ER ÖRME VEYA KRO E MENSUCAT; BOYANMI	2.253.342	3.916.589	4.243.206
721391	F LMA N (ÇAP<14MM. EN NE KES T DA RE EKL NDE)			4.202.887
611020	KAZAKLAR, SÜVETERLER, HIRKALAR, YELEKLER VB. E YA; PAMUKTAN (ÖRME VEYA KRO E)	3.985.104	4.840.011	4.088.062
760429	ALUM NYUM ALA IMLARINDAN D ER ÇUBUK VE PROF LLER	2.800.773	2.857.175	4.048.886
760421	ALUM NYUM ALA IMLARINDAN Ç BO PROF LL	2.136.829	3.128.524	3.730.544
390311	POL ST REN; GENLE EB LEN (LK EK LDE)	297.884	1.272.021	3.717.793
611595	D ER ÇORAPLAR; PAMUKTAN (ÖRME VEYA KRO E)	2.757.931	3.081.181	3.575.128
190590	D ER EKMEKÇ MAMULLER	2.302.183	2.634.423	3.520.275
170490	KAKAO ÇERMEYEN D ER EKER MAMULLER	3.173.802	3.162.211	3.468.439
070200	DOMATES (TAZE/SO UTULMU)	2.093.683	2.925.949	3.432.438
080550	L MON VE TATLIL MON (TAZE/KURUTULMU)	3.263.895	4.262.077	3.368.353
711319	D ER KIYMETL METAL-KAPLAMALARINDAN MÜCEVHERC E YASI	1.176.524	1.279.714	3.241.670
611030	KAZAKLAR, SÜVETERLER, HIRKALAR, YELEKLER VB. E YA; SENTET K VEYA SUN L FLERDEN (ÖRME VEYA KRO E)	1.073.312	1.865.070	3.098.249
392190	PLAST KTEN D ER LEVHA, YAPRAK, PEL KÜL, VARAK VE LAMLAR	1.812.385	2.229.248	3.058.832
330499	D ER MAKYAJ, GÜZELL K BAKIM MÜSTAHAZARLARI	956.023	1.983.350	3.027.215
842211	EVLERDE KULLANILAN BULA IK YIKAMA MAK NELER	2.357.597	3.050.504	3.023.897
761090	ALUM NYUMDAN D ER N AAT VE AKSAMI-KÖPRÜ, KULE, P LON, ÇATL SAÇ, BORU VB.	1.571.431	2.713.120	2.948.742
620462	KADIN/KIZ ÇOCUK Ç N PANTOLON, ÖRT VS. PAMUKTAN	2.151.492	3.107.235	2.948.182
590320	MENSUCAT; POL ÜRETAN EMD R LM , SIVANMI , KAPLANMI	5.777.110	3.033.789	2.836.691
721420	KÖ EL ÇUBUKLAR (ÇENT K, Y V, OLUK VB EK L BOZUKLUKLARI OLAN)		4.698.426	2.646.021
620520	ERKEK/ERKEK ÇOCUK Ç N GÖMLEK; PAMUKTAN	2.014.294	2.363.074	2.520.969
630533	AMBALAJ Ç N POL ET LEN VE POL PROP LEN ERLERDEN, VB.DEN TORBA VE ÇUVAL	1.555.003	2.610.282	2.511.768
841810	B R DEN FAZLA DI KAPILI KOMB NE SO UTUCU-DONDURUCULAR	1.579.633	2.115.417	2.478.169
691090	SERAM KTEN MUSLUK TA I, LAVABO VE AYAKLARI, KÜVET, B DE, P SUAR VB; D ER	2.129.664	2.394.636	2.473.332
520839	PAMUK MEN (D ER, BOYALI, M2<=200GR, PA=>%85)	487.441	507.982	2.403.922
180690	D ER Ç KOLATA, KAKAO ÇEREN GIDA MÜSTAHA.	1.937.479	1.832.067	2.369.019
870331	MOTORLU TA IT; D ZEL/YARI D ZEL (S L ND R HACM =<1500CM3)	2.135.237	2.539.380	2.332.349
610442	KADIN/KIZ ÇOCUK Ç N ELB SE; PAMUKTAN (ÖRME VEYA KRO E)	1.694.174	1.930.435	2.315.572
841850	DONDURUCU VEYA SO UTUCU EK PMANLAR LE MÜCEHHEZ DEPOLAMA VE TE H R AMAÇLI D ER MOB LYA	1.734.892	1.987.767	2.270.668

TÜRK YE'N N BOSNA HERSEK'TEN THALATINDA BA LICA ÜRÜNLER (ABD Dolar,)				
GTIP	MADDE TANIMI (GT P 6'l, Kod)	2017	2018	2019
151219	AYÇ ÇE TOHUMU YA LARI (D ER)	45.683.321	29.306.828	34.392.574
151211	AYÇ ÇE TOHUMU YA LARI; HAM	46.486.669	34.510.331	31.536.269
720449	D ER DÖKÜNTÜ VE HURDALAR	19.224.791	14.827.624	16.998.474
630493	D ER MEFRU AT E YASI; SENTET K L FLERDEN (ÖRME VEYA KRO E HAR Ç)	17.822.783	19.290.646	15.980.485
392690	PLAST K TEN D ER E YA	376.359	4.396.620	8.082.869
281830	ALUM NYUM H DROKS T	329.217	1.058.807	5.601.390
870899	KARA TA ITLARI Ç N D ER AKSAM, PARÇALARI	1.111.748	5.206.079	5.487.080
360300	F T LLER, NF LAK F T LLER , A IZ OTLARI/ NF LAK KAPSÜLLER ; ATE LEY C MADDELER	4.809.243	7.558.905	5.041.784
020130	BÜYÜKBA HAYVANLARININ ETLER ; KEM KS Z (TAZE/SO UTULMU)	2.241.421	45.750.661	4.811.556
930630	D ER F EKLER VB. AKSAM, PARÇALARI	8.979.862	16.347.068	4.563.361
720711	DEM R/ALA IMSIZ ÇEL K (CU<%0, 25; GEN L K<2XKALINLIK)			4.272.940
480421	TORBA MAL Ç N B R NC ELYAF (KRAFT) KA ITLARI; BEYAZLATILMAMI	5.754.256	6.548.433	3.784.020
284210	KOMPLEKS/Ç FT S L KATLAR	2.978.566	4.788.980	3.655.859
731822	DEM R/ÇEL K TEN D ER RONDELALAR; D AÇILMAMI	4.949.884	3.517.889	3.615.446
110100	BU DAY UNU/MAHLUT UNU	33.045.285	4.157.012	2.506.872
283620	SODYUM KARBONAT	416.505	67.865	2.250.984
081120	AHUDUDU, DUT, S YAH, BEYAZ VE KIRMIZI FRENK VE BEKTA ÜZÜMÜ (DONDURULMU)	2210811	1.498.936	2.244.386
100199	BU DAY (MAKARNALIK DURUM BU DAYI HAR Ç) VE MAHLUT; TOHUMLUK OLMAYAN	10.580.022	861.765	2.234.288
540752	D ER DOKUNMU MEN; BOYANMI , TEKSTÜR ZE POL ESTER=>%85		135.638	2.184.019
170240	GL KOZ VE GL KOZ URUBU (KURU HALDE A IRLIK; %20-%50 FRUKTOZ ÇEREN)	3.649.543	735.060	2.111.502
841330	ÇTEN YANMALI P STONLU MOTORLAR YAKIT, YA /SO UTMA POMPALARI	3895389	3773639	2.087.954
640419	TABANI KAUCUK/PLAST K, YÜZÜ DOKUMA MADDES D ER AYAKKABI	1.520.398	1572031	1.795.748
210690	D ER GIDA MÜSTAHZARLARI	1.141.942	1.863.011	1.710.335
640299	AYAKKABI; DI TABAN YÜZÜ KAUCUK, D ER	3959669	3461400	1.608.219
853650	D ER ANAHTARLAR	8987	803431	1.598.977
842131	ÇTEN YANMALI MOTORLAR Ç N HAVA F LTRELER	1.053.820	1.983.729	1.585.031
382499	K MYA SANAY VEYA K MYA SANAY NE BA LI SANAY LERDE KULLANILAN D ER K MYASAL ÜRÜNLER VE MÜSTAHZARL	2.151.668	2.165.396	1.318.510
851030	ELEKTR KL EP LASYON C HAZLARI	980.700	1.326.538	1.154.084
120190	SOYA FASULYES (KIRILMI OLSUN OLMASIN); TOHUMLUK OLMAYAN			1.017.630
410210	KOYUN VE KUZULARIN YÜNÜ ALINMAMI HAM DER LER	1.073.656	1.028.065	857.048
410150	SI IR (BUFFALO DAH L) VE AT C NS HAYVANLARIN HAM POST VE DER LER (A IRLIK; >16KG.)	72.233	81.334	809.063
940610	AH AP PREFABR K YAPIIAR			604.152
540761	D ER DOKUNMU MEN (TEKSTÜR ZE ED LMEM POL ESTER=>%85)			560.924
281820	ALUM NYUM OKS T (SUN KORENDON HAR Ç)	771.112	860.444	511.777
853180	D ER ELEKTR KL GÖRÜNTÜLÜ ARET C HAZLARI		276.805	468.565
842123	ÇTEN YANMALI MOTORLAR Ç N YA -YAKIT F LTRELER	607273	713.698	465.637
853610	ER YEN LETKENL S GORTALAR (GER L M<1000 V)	98.555	534.640	454.123
170230	GL KOZ VE GL KOZ URUBU (KURU HALDE A IRLIK; < 20% FRUKTOZ ÇEREN)	1153159	696293	442.300
930690	S LAHLARA A T MERM LER VE MÜH MMAT	2632267	947469	442.282
291714	MALE K ANH DR T	2.389.980	1.337.100	440.077

7.2 YATIRIMLAR

- ✓ Bosna Hersek Merkez Bankas, verilerine göre Mayıs 1994-Aralık 2018 döneminde Türkiye 210,8 milyon Avro yatırım ile Bosna Hersek'e en çok yatırım yapan ülkeler sıralamasında 11'inci sırada yer almıştır. Türkiye'nin söz konusu dönemde Bosna Hersek'e yapılan doğrudan yabancı yatırımlardaki payı, %3 olmuştur. Diğer taraftan, Dayton Anlaşmasından günümüze kadar Türkiye'nin Bosna Hersek'te faaliyet gösteren şirketleri ve diğer kurum ve kuruluşları, vasıtasıyla ülkeye yaptığı katkı, 1 milyar Avro'nun üzerindedir.¹
- ✓ Söz konusu dönem içinde 2009 yılında Türkiye'den Bosna Hersek'e ciddi miktarda yatırım yapılmıştır. 2009 yılında gerçekleştirilen yatırım miktarı toplam 94,90 milyon Avro'ya ulaşmış olup, bu rakam 1994-2012 dönemindeki toplam yatırımların %64'üne tekabül etmektedir.
- ✓ Türkiye'den Bosna Hersek'e yönelik olarak bugüne kadar yapılan en önemli yatırımlar arasında bankacılık sektöründe ZiraatBank d.d. Sarajevo (ilk yabancı sermayeli yabancı banka), üretim sektöründe ise Natron-Hayat d.o.o. Maglaj (kraft kağıt ve karton ambalaj üretimi) ve Sisecam Soda Lukavac d.o.o. (cam hammaddesi soda üretimi) yer almaktadır. Söz konusu yatırımlardan Ziraat Bankası, Bosna Hersek genelinde 32 şubesi ile hizmet vermekte; Kastamonu Entegre'ye ait Natron-Hayat ve Soda Sanayii A.Ş.'ye ait Sisecam Soda Lukavac ise son dönemde Bosna Hersek'in ilk 10 ihracatçı firması arasında istikrarla yer almaktadır.
- ✓ Anılan yatırımların yanı sıra, yine özelleştirme ve doğrudan yatırım ile başarıyla Bosna Hersek'te faaliyetlerini sürdüren Türk firmalarından Cami Madencilik A.Ş. kireçtaşı üretimi ve satış alanlarında faaliyet göstermekte; Kırlolu Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise Avrupa'nın alt sivil patlayıcı üretim tesisinden biri konumundaki Pobjeda Rudet d.d. Goražde'nin hakim ortağı ve Bor Bankası'nın en büyük hissedarı konumunda yer almaktadır.
- ✓ Diğer taraftan, Çilek Mobilya A.Ş. yönetim kurulu başkanı Muzaffer Çilek tarafından kurulan Bosna Hersek ile ilişkileri Geliştirme Merkezi Vakfı (BGMGEV) ve Sarajevo International d.o.o. firması aracılığıyla ülkede turizm, tarım ve inşaat alanlarında çeşitli yatırımlar gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Sağlık sektöründe Bahçeci Tüp Bebek Merkezi'nin yanı sıra döviz kazandıran hizmet ticareti kapsamında sağlık turizmi alanlarında temsilcilik ofisleri ile İstanbul Memorial Sağlık Yatırımları A.Ş. ve Acıbadem Hastanesi faaliyet göstermektedir. Eğitim sektöründe ise SEDEF Vakfı tarafından 2003 yılında kurulan ve 47 farklı

¹ 2018 yılına ilişkin resmi veriler BH Merkez Bankası tarafından raporun yayımlandığı Haziran 2020 itibarıyla açıklanmıştır.

ülkeden yaklaşık 2000 öğrenciye sahip International University of Sarajevo (IUS) ile Türkiye Maarif Vakfı, okullar, faaliyetlerini sürdürmektedir.

- ✓ Bosna Hersek'te ticari faaliyette bulunan ve Müavirli imzı veritabanına kayıtlı ilemi gerçekleştirilen yaklaşık 100 civarında Türk şirketi bulunmaktadır.

7.3 K L ANLA MALAR VE PROTOKOLLER

- ✓ Bosna Hersek ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmalar, protokoller, gerçekleştirilen KEK toplantıları, ile Üçlü Ticaret Komitelerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

BOSNA HERSEK İLE TÜRKİYE ARASINDA İMZALANAN ANLAŞMA VE PROTOKOLLER		
Anlaşma / Protokol	İmza Tarihi	Yürürlüğe Giriş Tarihi
Ticaret ve Ekonomik Birliği Anlaşması,	7 Kasım 1995	3 Ocak 1997
YKTK Anlaşması,	21 Ocak 1998	29 Ocak 2002
Karayolu Taahhüt, , Anlaşması,	21 Ocak 1998	14 Ocak 2002
Serbest Ticaret Anlaşması,	3 Temmuz 2002	1 Temmuz 2003
STA Anlaşması,na ilişkin EUR 1. Dolaşım Sertifikalar, Yönetmeliği	15 Eylül 2003	Türkiye RG: 15 Eylül 2003/25230
Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ve Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulamasına ilişkin Anlaşma	27 Mayıs 2003	1 Eylül 2004
Gümrük dairesinin Karşılıklı Yardımlaşma,na Dair Anlaşma	3 Temmuz 2002	1 Ağustos 2004
Veterinerlik Alanında Birliği Anlaşması,	13 Aralık 2002	Türkiye RG: 23 Ocak 2003
Bitki Koruma ve Bitki Karantina Alanında Birliği Protokolü	13 Aralık 2002	Türkiye RG: 23 Ocak 2003
Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması,	16 Şubat 2005	1 Ocak 2009
Hukuki ve Ticari Konularda Adli Birliği Anlaşması,	-	BH RG: 28 Ekim 2005/10
Karma Ekonomik Komisyon (KEK) II - Protokolü	22-24 Kasım 2004	24 Kasım 2004
Karma Ekonomik Komisyon (KEK) III - Protokolü	14 Mayıs 2009	14 Mayıs 2009
Karma Ekonomik Komisyon (KEK) IV - Protokolü	26-27 Haziran 2012	27 Haziran 2012
Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan Üçlü Ticaret Komitesinin Kurulmasına İlişkin Deklarasyon	14 Mayıs 2013	14 Mayıs 2013
Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan Üçlü Ticaret Komitesi 6 I. Dönem, Bakanlararası, Sonuç Bildirgesi ve Uygulama Usul ve Esaslar,	18 Ağustos 2015	18 Ağustos 2015
Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan Üçlü Ticaret Komitesi 6 II. Dönem, Orta Vadeli Program ve Programın Eylem Planı,	19 Ekim 2015	19 Ekim 2015
Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan Üçlü Ticaret Komitesi 6 III. Dönem, Bakanlararası, Sonuç Bildirgesi	26 Ekim 2016	26 Ekim 2016
Karma Ekonomik Komisyon (KEK) V - Protokolü	7-8 Aralık 2017	7-8 Aralık 2017
Revize Serbest Ticaret Anlaşması,	2 Mayıs 2019	

- ✓ Bosna Hersek, ticaretin kolayla t,r,lmas, ve yerli/yabanc, yat,r,mc,lar için elveri li bir i ortam, sa lanmas, amac,yla ikili ve çok tarafl, serbest ticaret anla malar, imzalam, t,r. Bu anla malar, Arnavutluk, H,rvatistan, Karada , Kosova, Makedonya, Moldova ve S,rbistanın içerisinde yer ald, , ve 2007 y,l, Kas,m ay,ndan bu yana yürürlükte olan Orta Avrupa Serbest Ticaret Anla mas, (CEFTA) ile Türkiye ile imzalan,p 2003 y,l,ndan bu yana yürürlükte bulunan serbest ticaret anla mas,d,r. 1 Temmuz 2013 itibariyle AB üyesi olan H,rvatistan, CEFTA kapsam,ndan ç,km, bulunmaktad,r.
- ✓ Bosna Hersek ile AB aras,nda imzalanm, ve 2008 y,l, Temmuz ay,ndan bu yana yürürlükte bulunan Ticaret ve Ticaretle Alakalı Konularda Geçici Anla maö kapsam,nda, Bosna Hersek ile AB aras,nda bir serbest ticaret bölgesi tesis edilmi tir. Bu ba lamda, Bosna Hersek men eli ürünlerin AB piyasas,na giri i ve ABnin Bosna Hersekæ ihracat,nda 1 Haziran 2015 itibariyle yürürlü e giren stikrar ve birli i Anla mas, çerçevesinde tercihli sistem uygulanmaktad,r. Ayr,ca, Bosna Hersek 2000 y,l,ndan bu yana ABnin otonom ticaret önlemlerinden de faydalanmaktad,r.
- ✓ Bosna Hersek ile ABD, Belarus, sviçre, Japonya, Kazakistan, Norveç, Rusya ve Yeni Zelanda aras,nda Genelle tirilmi Tercihler Sistemi uygulanmakta olup, ayr,ca Bosna Hersek ile ran aras,nda tercihli ihracat rejimi bulunmaktad,r.
- ✓ 2011 y,l, Mart ay,nda ba layan müzakereler neticesinde, Bosna Hersek ile Avrupa Serbest Ticaret Birli i (EFTA - üyeleri sviçre, zlanda, Lihten tain, Norveç) aras,nda 24 Haziran 2013 tarihinde Serbest Ticaret Anla mas, imzalanm, ve 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlü e girmi tir.
- ✓ Bosna Hersek-Türkiye Serbest Ticaret Anla mas, uyar,nca, Bosna Hersekten ülkemize ithal edilecek ürünlerden (baz, tar,m ve hayvanc,l,k ürünleri hariç olmak üzere) gümrük vergisi al,nmamaktad,r. Di er taraftan, ülkemizden Bosna Hersekæ ihraç edilen tüm ürünler gümrük vergilerinden muaft,r.

8. F RMLAR Ç N YARARLI B LG LER

8.1 YIL Ç NDE DÜZENLENEN BA LICA FUARLAR

- ✓ Bosna Hersekæte her y,l irili ufaklı, yakla ,k 30 kadar fuar düzenlenmekte olup, bu fuarlar,n ço u yerel/bölgesel nitelikte ve nispeten küçük fuarlard,r. Ülkede ihracatç,lar,m,z aç,s,ndan önem arz eden ve kat,l,m,nda fayda görülen fuarlar a a ,da yer almaktad,r.

- **Mostar Uluslararası, Ekonomi Fuar,;** Nisan ay,nda Mostar’da düzenlenen bir fuar olup, genel niteliklidir. 2016 y,1,nda ilk defa ülkemiz Partner Ülke statüsü ile kat,1,m sa lam, t,r.
  - **ZEPS:** Ekim ay,nda Zenica’da düzenlenen genel nitelikli bir fuar olup, Bosna Hersek’te gerçekleştirilen en büyük fuard,r.
  - **INTERIO:** Mart ay,nda Saraybosna’da düzenlenen fuar, mobilya ve aksesuarlar, da dahil olmak üzere ev içi ürünler ve ev dekorasyonu sektörlerini kapsamaktadır,r.
  - **ENERGA-Uluslararası, Enerji Fuar,;** Geçmiş yıllarda Tuzla ehrinde düzenlenmekteyken, 2017’den bu yana Haziran ay,nda Saraybosna’da gerçekleştirilen fuar, enerji sektörünün bütün segmentlerini hedeflemektedir.
  - **n aat Fuar,;** Mart ay,nda Banja Luka’da düzenlenmektedir.
  - **Turizm Fuar,;** Mayıs ay,nda Lukavac’da düzenlenmektedir.
  - **Kitap Fuar,;** Nisan ay, içerisinde Saraybosna’da düzenlenmektedir.
- ✓ Bosna Hersek’te yıl içerisinde düzenlenen bütün fuarlar ve etkinliklere ilişkin bilgilere <http://www.komorabih.ba/wp-content/uploads/2019/12/Kalendar-sajmova-i-manifestacija-u-BiH-novi.pdf> adresinden ulaşılabilir.

8.2 KURUM VE KURULU LARIN İRTİBAT BİLGİLERİ

- ✓ Bosna Hersek’te ticari ve ekonomik alanda faaliyet gösteren önemli kurum ve kuruluşların isimleri ve irtibat bilgileri aşağıda yer almaktadır,r.
- Bosna Hersek Hükümeti (www.vijeceministara.gov.ba)
  - Bosna Hersek D, Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, (www.mvteo.gov.ba)
  - Bosna Hersek Federasyonu Hükümeti (www.fbihvlada.gov.ba)
  - Republika Srpska Hükümeti (www.vladars.net)
  - Bosna Hersek Dolaylı Vergilendirme Dairesi (www.uino.gov.ba)
  - Bosna Hersek Merkez Bankası, (www.cbbh.ba)
  - Bosna Hersek İstatistik Kurumu (www.bhas.ba)
  - Bosna Hersek Ekonomik Planlama Müdürlüğü (<http://www.dep.gov.ba>)
  - Bosna Hersek D, Ticaret Odası, (www.komorabih.ba)
  - Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanımlama Ajansı, (FIPA) (www.fipa.gov.ba)
  - Bosna Hersek Standartlar Enstitüsü (www.bas.gov.ba)
  - Bosna Hersek Metroloji Enstitüsü (www.met.gov.ba)
  - Bosna Hersek Fikri Mülkiyet Enstitüsü (www.ipr.gov.ba)
  - Bosna Hersek Federasyonu İstatistik Kurumu (www.fzs.ba)
  - Bosna Hersek Federasyonu Ticaret Odası, (www.kfbih.com)

- Republika Srpska Ticaret Odası, (www.komorars.ba)
- Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Kurumu (www.fba.ba)
- Republika Srpska Bankacılık Kurumu (www.abrs.ba)
- Bosna Hersek Federasyonu Özelleştirme Kurumu (www.apf.com.ba)
- Republika Srpska Yatırım ve Kalkınma Bankası, (RS'deki özelleştirme yürüten kurum) (<http://www.irbrs.org>)
- Bosna Hersek Federasyonu Haber Ajansı, (www.fena.ba)

8.3 BiH ORTAMI HAKKINDA KISA BİLGİLER

✓ Bosna Hersek'te faaliyette bulunan/bulunmayan, planlayan iş adamları, yatırımcılar ve müteahhitlik firmaları, göz önünde bulundurmaları, fayda görülen hususları şu şekilde sıralanabilir:

- **Vize Muafiyeti:** Türk vatandaşları, Bosna Hersek'te girişlerinde vize uygulamalarından muaf tutulurlar. Bu durum, gerek iki ülke arasındaki münasebetlerin daha da gelişmesine gerekse iş ve yatırım amaçlı, pazar araştırması, ziyaretlerinin daha esnek takvimlerle ve daha sık biçimde yapılmasını sağlamaktadır.
- **Ülkenin Birçok Üründe Dışa Açık Olması:** Ülkenin gıda, içecek ve tekstil başta olmak üzere birçok üründe dışa açık ve net ithalatçı olması, dolayısıyla ülkemiz firmaları, Bosna Hersek pazarındaki bu açığı, ticari bağlantılarını artırarak ya da arz açığı olan sektörlerde ülkeye yatırım yaparak derlendirebilecekleri düşünülmektedir.
- **Ülkenin Gelişme Potansiyeli:** Bosna Hersek, ihtiyaç duyulan alt ve üst yapı yatırımları ve enerji projeleri ile önemli bir potansiyel barındırmakta olup, bu gelişim döneminde açılmakta olan ihalelere yakın ilgi gösterilmesinin isabetli olacağı düşünülmektedir.
- **Ülkenin Avantajlı Konumu:** Ülkenin Avrupa pazarlarına yakın olması ve geçiş noktasında olması, burada ticaret ve yatırım yapmak isteyen şirketler için avantaj teşkil etmektedir. Buna ilaveten, Bosna Hersek ile Türkiye arasında bir Serbest Ticaret Anlaşması bulunması, Bosna Hersek'in CEFTA üyesi olması, AB ve birçok ülke ile tercihli ticaret sisteminin bulunması, EFTA ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalaması, ticari ve ekonomik açıdan bu ülkede faaliyette bulunmayan diğer firmaları, diğer pazarlara girişlerinde Bosna Hersek'i bir üs olarak kullanabilmeleri imkanı sunmaktadır. Diğer bir deyişle, Bosna Hersek 3,5 milyon nüfusa sahip küçük bir ülke olması, buraya yatırım yapmak isteyen firmaları, pazarın küçüklüğünden ziyade, çevre ülkelere ve AB pazarına girişte Bosna Hersek'i bir hareket noktası olarak derlendirmelerinde yarar bulduğunu düşünülmektedir.

- **Ülkenin Doğal Kaynaklar Bakımından Zenginliği:** Özellikle orman ürünleri, kömür, su ve benzeri doğal kaynaklar bakımından zengin olması, bu kaynaklara yönelik sektörlerde ticaret ve yatırım olanaklarının arttırılmaktadır.
- **Nitelikli Gücü ve Maliyet Avantajları:** Ülkenin müteahhitlik sektöründe nitelikli ve teknik açıdan eğitimli iş gücüne sahip olması, inşaat faaliyetlerinin sorunsuz ilerlemesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, inşaat maliyetlerinin Avrupa standartlarına oranla uygun olması, müteahhitlik sektörü açısından avantaj teşkil etmektedir.
- **Projelerin Finansmanı:** Bosna Hersek'teki enerji ve otomotiv ihalelerinde finansman, büyük kısmı yabancı sermaye tarafından karşılanmaktadır. Ülkemiz firmalarının bu ülkede yapacakları yatırımlarda ihtiyaç duyacakları uzun vadeli finansman konusunda bu hususu dikkate almaları yararlı bulunmaktadır.
- **Uzun Vadeli Strateji Eksikliği:** Diğer ülke firmaları (Hırvatistan ve Slovenya başta olmak üzere) Bosna Hersek'te açılmaya, muhtemel ihalelere ilgilerinin çok uzun bir zamana yayıldığından, bu konuda gerek kamu gerekse diğer kurumlar nezdinde uzun zamandır lobi yapıldığından, hatta bu konuda kamu kurumları tarafından yapılan teknik çalışmalar da katkı sağlanmaktadır.
- **Bosna Hersek'teki Yönetim Sorunları:** Bosna Hersek'in idari yapısı, üç etnik gruba dayanması nedeniyle çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. Bu idari yapıdaki karar vericileri ve bunların yönlendiricilerini temsil etmek ilk başta mümkün olamayabilmektedir. Bu nedenle, ülkemizden Bosna Hersek pazarına girmeyi planlayan firmaların gerek ticari gerekse ihale süreçleri gibi konularda makul bir süre öncesinden bir öğrenme sürecinden geçmelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.
- **Yerli Ortaklık:** Bosna Hersek'te bilhassa enerji ve inşaat sektörlerinde açılmaya, planlanan ihalelerin büyük çoğunluğunun yerli ortaklık şeklinde yapılması beklenmekte olup, yerli ortağın kapasitesi ve etkinliğinin de ihalenin başarıyla sonuçlanmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Bunun için de firmaların, ihale açılmadan makul bir süre öncesinde çalışmalar başlatmaları önem arz etmektedir.
- **Ticaret ve Yatırım Faaliyetleri Hakkında Değerlendirme:** Bosna Hersek temel ekonomik göstergeleri açısından (enflasyon, büyüme oranları, faiz vb.) riskin yüksek olmadığından, bir ülke olarak değerlendirilmekte olup, yatırım ve ticaret bakımından idari yapısının insiyatifine büyük ölçüde ihtiyaç duymayan firmaların bu konudaki çalışmalarına ara vermemesi tavsiye edilmektedir. Zira, Bosna Hersek de dahil olmak üzere, Batı, Balkanlar'da yer alan ülkelerin, Avrupa Birliği ile bütünleşme süreci çerçevesinde, hızlı büyüme oranları, büyük ölçüde kesintisiz olarak sürdürecekları beklenmektedir. Bu kapsamda, ticaret baskınlık sevmeyen tezinden hareketle, ülkemiz firmaları tarafından özellikle

ticarete doldurulmayan bolu un ba ka ülkelerin firmalar, tarafından doldurulaca , ve ilk gelenin her zaman daha avantajlı, bir konumda olaca , dikkate alın, nda, firmalar,m,z,n özellikle ticarete sürdürülebilir pazar payları, elde etmeleri açısından, hareket etmeleri gerektiği idü ünülmektedir. Ayrıca, yatırımlarda etkin bir pozisyon alınarak, bilhassa ülkenin net ithalatçı, olduğu sektörler ile enerji ve müteahhitlik alanlarında, yatırım yapılmakta fayda görülmektedir.

9. KAYNAKÇA

- Bosna Hersek İstatistik Kurumu. *İstatistikler*, (<http://www.bhas.ba>)
- Bosna Hersek Ekonomik Planlama Müdürlüğü. *Yıllık Raporlar* (<http://www.dep.gov.ba>)
- Bosna Hersek Dış Ticaret Odası. (February 2020). *Overview and Analysis of Foreign Trade Exchange of Bosnia and Herzegovina for the Period January-December 2019/2018*.
- Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı. *İstatistikler, Raporlar ve Broşürler*, (<http://www.fipa.gov.ba>)
- T.C. Ticaret Bakanlığı. *Dış Ticaret Verileri*, (<http://www.ticaret.gov.tr>)
- Bosna Hersek Merkez Bankası. *İstatistikler*, (<http://www.cbbh.ba>)
- B&H Business Daily, Poenta d.o.o. Saraybosna. *Çeşitli Sayılar*
- Economist Intelligence Unit. *Country Report: Bosnia and Herzegovina*, (www.eiu.com)
- Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Ajansı. *Raporlar*, (<http://www.fba.ba>)
- Republika Srpska Bankacılık Ajansı. *Raporlar*, (<http://www.abrs.ba>)
- BBC News. *Bosnia Herzegovina Timeline*, (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1066981.stm>)
- Bosna Hersek İletişim Düzenleme Ajansı. (<http://rak.ba>)
- Dünya Sağlık Örgütü (<http://www.who.int/en/>)
- Dünya Bankası, (<https://data.worldbank.org/>)